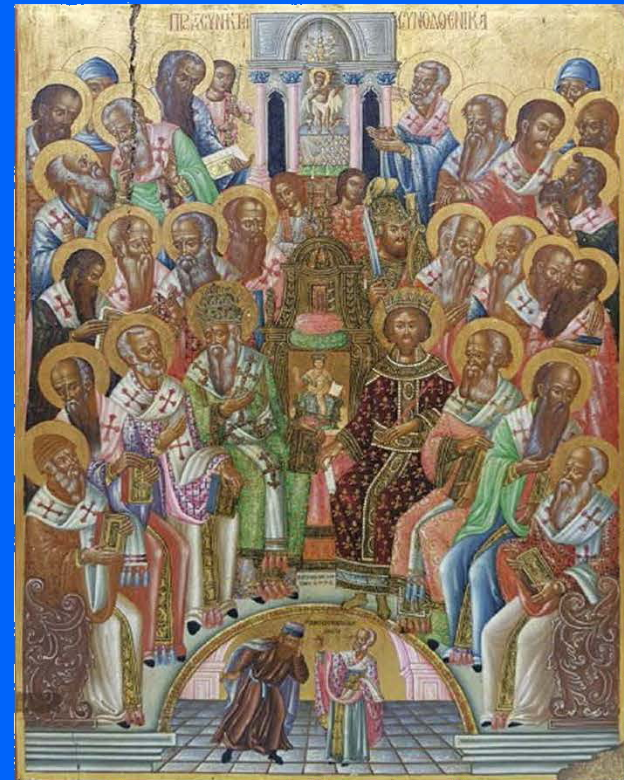
УСЯ ПРАВДА ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЦЕРКОВНЕ ПИТАННЯ

ПОГЛЯД ІЗ АФОНУ

УСЯ ПРАВДА ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЦЕРКОВНЕ ПИТАННЯ (ПОГЛЯД ІЗ АФОНУ)

Київ – 2021

УДК 271:222(477):2-72:2-84:27-523
ББК 86.372

Уся правда про українське церковне питання / Упорядник і редактор проф. О. Саган. Київ, 2021. 48 с.

У брошуру увійшли праці відомого богослова, ієромонаха монастиря Пантократор (Афон) Микити Пантократорського, в яких викладено поширену на Афоні позицію щодо оцінки необґрунтованих амбіцій Московської патріархії впливати на Вселенське православ'я. Логічним доповненням (додатком) до цих праць є стаття прот. Сергія Горбика про нинішнє нав‘язування українцям якоїсь особливої форми визнання Православної Церкви України, якої не було у попередніх практиках.

Брошура буде цікавою для тих, хто хоче самостійно розібратися у складних богословських питаннях становлення Помісної Православної Церкви України, можливості чи не можливості Константинопольського патріархату вирішувати «українське» питання, формах роботи Московської патріархії із дискредитації українського Томосу. Для широкого кола читачів, які намагаються зрозуміти ситуацію у православ'ї України, що склалася тут після конституювання Помісної Православної Церкви України.

Брошура видається за сприяння Інституту церкви і суспільства КПБА та за спонсорської допомоги генерального директора ТОВ «Київгума» Острогруд Андрія Юрійовича.

Підписано до друку 23.04.2021 р.
Формат 60х84/16
Папір офсетний Ум. др. арк. 2,6

ЗМІСТ

ДОДАТОК

ВСТУП

Свята Гора Афон. Для українців документально підтверджені духовно-культурні зв‘язки із цією «православною республікою» уже переступили 1005-річний рубіж. У далекому 1016 році підпис ігумена Герасима, настоятеля афонського руського монастиря, був поставлений під одним із спільних документів. Чернець був родом із Русі (України). Правда, у 2015-2016 роках Московська Церква та російська світська влада зробили спробу присвоїти собі тисячолітній ювілей (фактично – вкрасти українську історію). Проте значні кошти були потрачені надаремно – ніхто так і не повірив, що Московської держави ще не було (вона виникне через кілька сот років), а московсько-афонські зв‘язки вже існували.

Православний Афон розташований на півострові Айон-Орос – одному із трьох відрогів гористого півострова Халкідика, що на північному сході Греції. Довжина Айон-Ороса близько 50 км., ширина до 10 км., найвища точка – 1935 метрів над рівнем моря. Перші поселення ченців-самітників з’явилися тут після завоювання Греції Римською імперією – приблизно у V-VI століттях. Із VII ст., після передачі імператором Константином Погонатом (668-685) Афону у виключне володіння ченцям, тут починає формуватися особливий уклад – чернеча самоврядна республіка.

Церковний переказ свідчить про відвідання гори Богородицею. З початку XII ст. тут заборонено перебувати особам жіночого роду, навіть

тваринам. Губернатор і поліцейські мають бути неодруженими.

У 962-963 рр. грек Афанасій заснував перший укріплений монастир. Адже багатства і слава Святої гори притягували завойовників. У 1204 р. Афон був завойований католиками, а у 1453-1830 роках він перебував у володінні турків. З початку XIX ст. опіку над Афоном намагалася взяти на себе Російська імперія. На той час тут проживало багато ченців із слов'янських країн. Лише в монастирі св.Пантелеймона, наприклад, у першій половині XIX ст. проживало майже 150 руських (вихідців із імперії) ченців. З них не більше 50 були із московських земель. Інші – українці та декілька греків.[1]

Наприкінці XII ст. на Афоні була вже велика кількість монастирів, яких на сьогодні збереглося всього 20. Із них 3 слов'янські: сербський Хілендар, XII ст.; болгарський Зограф, XI ст.; руський (український) св.Пантелеймона, із 1169 року. Інші 17 монастирів у більшості своїй – грецькі. Найбільшими серед останніх монастирів є: Ватопедський, Іверський (грузинський), Ксіропотам, Пантократор, св.Павла, Ставронікіта, Діонісіат, Григоріат та ін. Окремо слід сказати про монастир св.Афанасія (Велика лавра), який єдиний має статус Лаври і є одним із найдавніших за часом заснування (963 р.).

У 1080 р. вихідці із Руси-України заснували один із найбільших монастирів на Афоні – монастир св.Пантелеймона (Руссік). Це великий архітектурний комплекс із 25 церков і 70 скитів. У кращі часи чисельність ченців у Пантелеймоновому монастирі досягала 2 тис. – це була третина від загальної кількості афонських насельників. Але на початку XIV ст. монастир зазнав значних матеріальних труднощів. Фінансування з Русі-України перестало надходити у зв'язку із монголо-татарським завоюванням. Українці звернулися до Сербського короля Стефана VI Душана (1331-1355 рр.) з проханням допомогти. Сербське королівство на той час переживало політичне та економічне піднесення, що дало можливість Стефану виділити кошти для ченців Руссікуму. Згодом українці віддячили сербам за підтримку. У 1555 р. Руссікум взяв під свій протекторат сербський монастир Хілендар.[2]

---

[1] Порфирий, архим. Сведения о Русском монастыре на Афоне. 1.08.1847 г. // Інститут рукописів НБУ. Ф. XIII. Спр. 573-575. Л. 1.

[2] Скурат К.С. История Поместных Православных Церквей. В 2-х т. Т.1. М., 1994. С. 276-277.

Українці засновували на Афоні також скити та окремі келії[3]. Наприклад, Паїсій Величковський, родом з Полтави, прибув на Афон у 1746 р. і через десять років – у 1757 р. – заснував на території монастиря Пантократор скит св. пророка Іллі[4]. Населяли скит переважно українці, яких при Паїсії було близько ста чоловік. Пізніше тут проживало майже 300 ченців. Слід зауважити, що навіть через сто років – у 1847 р. – в скиту проживали виключно українці, переважно козаки[5]. Скит Чорний вир до 1830 р. також населявся тільки українцями. Про це свідчить навіть назва головного храму скиту – Печерських угодників[6]. Українцями заснований і скит св.Андрія Первозванного.

Проте найбільший вплив на розвиток чернечого руху в Київській митрополії здійснив монастир на честь Успіння Богородиці, також відомий як Ксилургу. Після хрещення Русі, у монастирі Ксилургу з‘явилися руські ченці, серед яких був і засновник українського чернецтва преподобний Антоній (в миру Антіпа) Печерський. Після переселення Антонія в Київ тут з‘явилася традиція присвячувати центральні храми саме Успінню Богородиці, що вказує на тісний духовний зв‘язок Києва з Афоном[7]. Цікаво, що всі три нинішні українські Лаври освячені на честь Успіння Богородиці. Ця традиція виявилася чужою для Московії – їхні обидві Лаври Свято-Троїцькі.

Антоній на Афоні прагнув до усамітнення, а тому з часом переселився у вирубану у скалі печеру над самим морем (у 1849 р. над цією печерою була збудована церква в ім'я преподобного Антонія Печерського[8]). У 1013 р. Антоній отримав благословення свого духовного

---

[3] Див.: Ткачук Т. Український Афон: велич і пустота святого місця // День. 1998. 5 червня; Ковальчук В. Афонська чернеча республіка та її вплив на українських віруючих // День. – 2000. 14 липня та ін.

[4] Килимник С. Свята гора Афон // Віра і культура. 1963. Ч. 7 (115). С. 18.

[5] Дет. див. про скит: Митрополит Іларіон. Український Запорозький Скит на Афоні // Віра і культура. 1955. Ч, 6,7.; Його ж: Аскет українець старець Паїсій Величковський // Слово істини. 1950. Ч. 31-33.

[6] Шумило С. В. Український осередок на Афоні: скит Чорний Вир та його зв'язки з козацтвом // Український історичний журнал / НАНУ, Ін-т історії України. 2020. № 3. С. 120 –134.

[7] Шумило С. В. Руська Успенська лавра на Афоні та Антоній Печерський // Український історичний журнал / НАНУ, Ін-т історії України. 2018. № 5. С. 4-20.

[8] Килимник С. Свята гора Афон // Віра і культура. 1963. Ч. 7 (115). С. 18.

наставника (ігумена Євсігменського монастиря Феоктиста) повернутися в Україну. Але через два роки, зважаючи на князівську міжусобицю, Антоній вимушений був покинути свою печеру на Дніпровських схилах і повернутися на Афон. Лише у 1028 р. Антоній остаточно поселився в Києві і заснував тут монастир на взірець афонських.

З початку XI ст. зв'язок Русі-України з Афоном не припинявся – ченці постійно здійснювали паломницькі мандрівки на Святу Гору. Ці відвідини мали і практичне значення з огляду на значну потребу в Україні в книгах, іконах, церковному начинні тощо. Найбільш відомі вихідці з України, що прославилися на Афоні: Христофор і Феодул, Іван (Вишенський), Паїсій (Величковський), Платон, Аввакум (Вакаров)[9] та багато інших, в т.ч. й наших сучасників. Велику допомогу Афонським монастирям надали свого часу українські козаки. Після насильної ліквідації Запорозької Січі вони навіть опікувалися кількома монастирями та скитами. Багато українських козаків стали ченцями і назавжди залишилися на Афоні.

Нині Афон залишається одним із найбільших духовних центрів православного світу. Він є також важливим культурним центром, де зібрані і зберігаються унікальні пам'ятки грецької, арабської, слов'янської писемності (кількість стародавніх рукописів за деякими даними сягає десяти тисяч), унікальні ікони. Тут зберігаються унікальні фрески, мозаїки XI-XVIII століть та інші християнські артефакти.[10]

Чернеча республіка перебуває в юрисдикції Вселенського патріарха. Грецька Конституція визнає адміністративну автономію розташованих тут монастирів, а цивільний губернатор півострова, що призначається грецьким урядом (міністерством закордонних справ), не має права втручатися у внутрішні справи монастирів.

Із падінням комуністичних режимів у слов'янських країнах з більшістю православного населення, почали спостерігатися і позитивні зміни у житті Афону. На чернечу гору прибули багато молодих ченців, що дозволило зупинити занепад тут чернечого життя. Так, у 1913 р. на Афоні проживало 6345 чоловіків, а на 1980 р. їх кількість зменшилася до 1191. З початку двохтисячних років кількість ченців

[9] Шумило С.В., Шкаровский М.В., Данилец Ю.В., Гайденко П.И. Афонский старец из Закарпатья. Иеросхимонах Аввакум (Вакаров) и его время: 1899–1972. К.: Международный институт афонского наследия, 2019. 336 с.

[10] Дет. див.: Кондаков Н.П. Памятники христианского искусства на Афоне. СПб., 1902.

перевищила 1300 чоловік і продовжує рости.

Очолює Афон Священний Кінот або Сінаксіс, що складається із представників усіх монастирів (антипросопів). Головує на засіданнях Кіноту представник Великої лаври. Виконавчий орган – Священна єпістасія. Центр Афону – Карея – своєрідна резиденція чернечого управління.

*** * ***

Назву цій брошурі дала однойменна праця відомого у грекомовному просторі богослова, ієромонаха Микити Пантократорського із монастиря Пантократор[11], що на Святій Горі Афон (друкується у перекладі «Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова», м.Чернівці). До збірки увійшла ще одна праця цього ж богослова під назвою «Що нам говорить церковна свідомість про Православну Церкву України, віком 332 роки», яка була перекладена стараннями редакції сайту «Релігія в Україні» (публікація 13.01.2021).

Завданням цього видання є ознайомити українського читача із баченням ситуації у православному просторі України, яке нині побутує на горі Афон. Адже московська пропаганда довгий час намагалася нас переконати, що цей святий для Вселенського православ'я осередок духовності категорично не сприймає ідею визнання автокефалії для тих українців, які категорично відмовилися від московського релігійного центру. Праці одного із провідних богословів афонського монастиря Пантократор доводять, що ситуація виглядає нині чи не протилежною. Там не сприймають непомірні та нічим не обґрунтовані амбіції Московської патріархії щодо впливу на ситуації, які вона не може вирішувати ні за православними канонами, ні за історичною логікою.

Міркування ієром. Микити Пантократорського є важливими для розуміння нинішньої ситуації у православ'ї України. Йдеться про пояснення фанатичного блокування церковними та світськими колами Російської Федерації визнання Православної Церкви України, яке спостерігається на міжнародній арені та намагання розсварити Вселенське православ'я через «українське питання». Справа дійшла навіть до одноосібного розриву відносин Московської патріархії із Константинопольським патріархатом. Ієромонах Микита Пантократорський показує політизацію Москвою цього церковного питання і

---

[11] Заснований у середині XIV ст. Нині має сьоме місце у диптиху афонських монастирів.

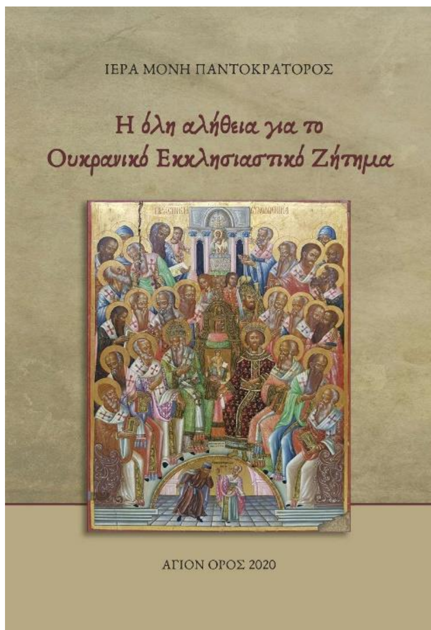
намагання нею використати політичні ресурси для протидії Вселенському патріархатові.

Але є історія та традиції, що вже склалися у Вселенському православ'ї. І ця історія засвідчує, що українці нині втягнуті у якусь «гонитву за визнанням Томосу». І україно-білоруський богослов й історик Церкви прот. Сергій Горбик справедливо ставить питання: Чи не є ця «боротьба за визнання» московським сценарієм? Адже канони і реальна церковна практика свідчить про те, що нам нав‘язують якусь особливу форму «визнання», якої не було у попередніх практиках. Жодна Православна Церква не мала подібну практику. Фактично йдеться про свідому підміну Москвою церковного чинника на політичний, а, відтак, ставлення формального питання церковного визнання у пряму залежність від політики (і отримування преференцій або покарань) держав, в яких функціонують Помісні Православні Церкви.

Зважаючи на органічне доповнення прот. Сергієм Горбиком ідей та напрацювань ієром. Микити Пантократорського, упорядник вважає за необхідне додати до тексту брошури і працю авторства прот. Сергія Горбика «Чи потрібні Православній Церкві України «додаткові визнання»?»

Доктор філософських наук, професор Олександр Саган

І. УСЯ ПРАВДА ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЦЕРКОВНЕ ПИТАННЯ [12]

Відомо, що питання про автокефалію Української Церкви хвилює увесь православний світ— і не тільки. Це найвагоміша церковна подія останніх десятиліть. І не стільки тому, що була створена П'ятнадцята незалежна Православна Церква, скільки тому, що реакція Російської Церкви спровокувала розкол у світовому Православ'ї. Російська Церква заявила про припинення поминання і церковного (євхаристійного) спілкування з тими, хто визнає нову Автокефальну Церкву України.

Вибірково дотримуючись певних церковних правил, ієрархи Російської Церкви намагаються переконати увесь світ, що вони ним слідують. При цьому ними свідомо ігноруються правила, церковна практика й навіть Священне Передання, які спростовують їхні твердження. Забуваючи слово Євангелія, «тому що якщо ця справа й це діло від людини, то воно зруйнується, а якщо від Бога, то ви не можете зруйнувати його; бережіться, щоб вам не виявитися й богопротивниками» (Дії 5:38-39), вони продовжують війну проти Вселенського Патріархату.

---

[12] Друкується за виданням: Ιερα μονη Παντοκρατορος. Η όλη αλήθεια για το Ουκρανικό Εκκλησιαστικό Ζήτημα. Αγιον ορος 2020, 20 σ. *Переклад українською мовою здійснений «Православним Духовним Центром ап. Івана Богослова» м. Чернівці*. *Усі права застережені.*

Будучи залученими до цієї церковної проблеми, що виникла, й знаючи її історію, у відповідь на твердження тих, хто представляє Московський Патріархат, ми прагнемо внести ясність у цю тему й просвітити віруючих.

1.1.ВОНИ СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО ВСЕЛЕНСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ ВТОРГСЯ НА ЇХНЮ ТЕРИТОРІЮ

У 988 р. держава Русь була християнізована візантійськими проповідниками. Хрещення народу було звершено на ріці Дніпро в Києві. Київ був першою митрополичою кафедрою, і з тих пір він підпорядковувався Вселенському престолу Константинополя. В XIV столітті політичний вплив Києва слабшає, а політична впливовість Москви зміцніла. Уся територія Русі, однак, залишилася під юрисдикцією Вселенського престолу. Територія України була приєднана до Польсько-Литовського королівства. У 1589 р. Московський митрополит зажадав і одержав титул Патріарха. У 1685 р. Патріарх Московський Іоаким разом із царем Петром Великим попросив у Вселенського Патріарха Діонісія IV підпорядкувати східні єпархії України його церковній юрисдикції й приєднати їх до царства Великої Русі [Московії — ред.]. Вселенський Патріарх відхилив прохання Патріарха Московського, але з міркувань ікономії (поблажливості) підписав відомий Синодальний акт 1686 року.

У цьому Патріаршому акті з міркувань ікономії[13] дається дозвіл Патріархові Московському проводити хіротонію й інтронізацію обраного Митрополита Київського, але за абсолютної й обов’язкової умови, що Митрополит Київський буде поминати ім’я Вселенського Патріарха[14] на кожній Божественній літургії, тобто що він буде залишатися у звичній юрисдикції Вселенського Патріархату. Звершуючи

[13] «δοθῆναι ἄδειαν τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Μοσχοβίας χειροτονεῖν μητροπολίτην Κιόβου» «було дано дозвіл блаженному патріарху Московії рукопокладати митрополита Київського» και «δίδοντος οἰκονομικῶς ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην ἄδειαν» і «цей дозвіл було дано за ікономією (поблажливістю)».

[14] «Ἡνίκα δὲ ἐκτελῶν εἴη ὁ μητροπολίτης οὗτος Κιόβου … τὴν θείαν καὶ ἱερὰν καὶ ἀναίμακτον Θυσίαν, μνημονεύῃ ἐν πρώτοις τοῦ σεβασμίου ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὡς ὄντος πηγὴ καὶ ἀρχὴ καὶ ὑπερκειμένουπάντων τῶν πανταχοῦ παροικιῶν τε καὶ ἐπαρχιῶν». («коли митрополит Київський у своїй єпархії звершує божественну священну безкровну

хіротонію Київського митрополита, Патріарх Московський буде опікуном й представником Вселенського престолу. У такий же спосіб в 1620 році діяв і представник Вселенського Патріарха Патріарх Єрусалимський Феофан, коли він рукопокладав Митрополита в Києві. Зрозуміло, що Феофан не вважав, що рукоположений ним Митрополит Київської Митрополії переходить таким чином під юрисдикцію Патріархату Єрусалимського[15].

І не існує яких-небудь письмових свідчень, з яких випливає, що Вселенський Патріарх повністю й остаточно передав Митрополію Київську під законну юрисдикцію Московського Патріархату, якраз навпаки. Крім того, Московський Патріархат ніколи не дотримувався умов цього документа й фактично скасував його в 1945 р., після закінчення Другої Світової Війни, свідомо приєднавши Церкву України під свою юрисдикцію.

У зв'язку із приєднанням нових українських територій до Радянського Союзу вона була перетворена в Автономну Українську Православну Церкву. Потім у 2000 р. новий Статут Російської Церкви знову понизив статус Церкви України. Автономна Церква України стала адміністративно-залежною Самоврядною Церквою. Це було зроблено, щоб непомітно інтегрувати Церкву України під юрисдикцію Московського Патріархату й приписати її до його канонічної території[16]. Московський Патріархат діяв у цьому випадку без благословення Матері-Церкви. А що робиться без благословення, не має доброго завершення. Коли там поминався Вселенський Патріарх? Ніколи, оскільки поминання означає, що духовна (церковна) юрисдикція, як ми дуже добре знаємо, належить тому, кого поминають. Наприклад, кожний храм, у якому поминається Патріарх Сербський, має духовну (церковну) юрисдикцію в Патріархії Сербії, кожна єпархія, у якій поминається Патріарх Румунії, має духовну (церковну) юрисдикцію в Румунській Патріархії і т.д. Вселенський Патріархат,

---

Жертву нехай згадують передусім пречесне ім'я Вселенського патріарха, адже від престолу цього напоюється увесь Всесвіт і через нього у всьому світі блага виливаються.»)

[15] Αλ. Μασσαβέτα, Η Τρίτη Ρώμη. Η Μόσχα και ο Θρόνος της Ορθοδοξίας, Αθήνα 2019, σ. 161-162.

[16] Β. Φειδά, Το ζήτημα της Αυτοκεφαλίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας εκ πηγών αψευδών, Αθήναι 2019, σ. 26. (В. Фідас, Питання про автокефалію Української Православної Церкви згідно надійних джерел, Афіни, 2019, с. 26).

бажаючи надати автокефалію Церкві України, скасував силу Синодального акту, в якому є дозвіл на рукопокладення й інтронізацію Київського митрополита Патріархом Московським.

По суті, цей документ втратив свою силу не зараз. Він був скасований набагато раніше Московською Патріархією, оскільки умови Синодального акту ніколи не дотримувалися. І не дивно, що з боку Російської Церкви про це нічого не говорять. Вони тільки закликають до церковної свідомості, яка формується через церковну практику, тобто шлях, якого Церква дотримується вже століттями. Це не позбавляє Вселенський Патріархат права скасувати силу Синодального акту й поставити речі на свої місця заради спасіння віруючих.

Вселенський Патріархат почав діяти тепер, коли в цьому постала найбільша потреба, коли так багато людей приречені на розкол без якої-небудь виняткової причини. Він почав діяти, незважаючи на усі втручання з боку Російської Церкви й її вторгнення на його територію. Вселенський Патріархат почав діяти не з власних інтересів, як міг би, але зважився ведений любов'ю заради спасіння всього українського народу.

У 1991 р. Україна стала незалежною державою. Тому природньо, що Церква України звернулася до Московського Патріархату із проханням почати необхідні дії для надання їй Автокефалії. Ієрархи Церкви України одноголосно підписали прохання в 1991 році. Але для Московського Патріархату було дуже важко надати Автокефалію Церкві України, тому що в цьому випадку Російська Церква втратила б велику частину території і святинь, безпосередньо пов'язаних з її історією, а також вона втратила б свій вплив на Церкву України. Тому вона ладна скоріше створити розкол усередині України, але не прийняти Автокефалію. Фактично було створено два табори: той, який підтримував незалежність церкви України (розкольники) й інший — послідовники Російської Церкви.

Вселенський Патріархат неодноразово звертався до Московського Патріархату із проханням врегулювати питання про Україну. Однак, побачивши завзяте небажання з боку Московської Патріархії, відчуваючи обов'язок як Мати-Церква, яка несе відповідальність і опікується розглядом церковних питань і їх повернення в звичне русло, закликала на основі привілеїв, які отримала від Вселенських Соборів, «до єдності усі сто-

рони протистояння» (Див. Кондак на Святу Пятидесятницю), щоб повернути мир у помісну Церкву України. Тим, хто погодився з пропозицією Великої Церкви Христа, надав довгоочікувану Автокефалію.

Якби Російська Церква прагнула єдності для віруючих православної церкви, усе було б легко. На жаль, схоже, що її більше цікавило не втратити свій вплив в Україні. І це створило великі проблеми для світового православ'я, після переривання поминання й євхаристійного спілкування її віруючих із представниками Вселенського Патріархату й усіма, хто визнає нову Автокефальну Церкву України.

Однак позиція Вселенського Патріархату інша. Він міг також перервати євхаристійне спілкування або використовувати будь-які інші види санкцій. Однак, він діє як справжня Мати-Церква: усе терпить і терпляче очікує виправлення невдячних її чад. Це не акт помсти, а благословення Боже.

Вірне слово, що ця Автокефалія не схожа на інші. Дійсно, є істотна різниця. Надання цієї Автокефалії — вчинок набагато більш богоугодний, оскільки в цьому випадку ми маємо справу з поверненням до нормального життя багатьох мільйонів людей, які були в розколі. Вони також стверджують, що автокефалія не дала бажаного Вселенським Патріархом результату. Але яке ще бажання він міг мати, крім спасіння мільйонів колишніх схизматиків. І Христос шукає цього — спасіння людей. Будь-які існуючі протиріччя є тимчасовими й зникнуть, тому що вони проти волі Божої «Котрий прагне, щоб усі люди спаслися й прийшли до пізнання істини» (1 Тим. 2:4).

1.2. ВОНИ СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО НЕМАЄ ПОКАЯННЯ КОЛИШНІХ РОЗКОЛЬНИКІВ

Російська Церква стверджує, що не було покаяння з боку поновлених колишніх розкольників, тобто Митрополита Філарета й митрополита Макарія. Однак розпуск «церковних структур», в яких вони служили доводить протилежне. Крім того, вони не заперечували православну віру й догми. Їхніми проханнями було надання автокефалії, тобто адміністративні речі, і вони мали повне право просити. Основними обвинуваченнями проти Київського Митрополита Філарета були:

а) що він керував рішенням подати прохання про автокефалію України;

б) що він не пішов з кафедри митрополита Київського після відповідного тиску з боку Московського Патріархату. Побачивши, що Московський Патріархат не бажає допустити надання Автокефалії Україні, створив розкол — Київський Патріархат, у результаті чого він був вигнаний з лона Церкви й позбавлений сану Православною Церквою Росії.

Але як можна сказати, що митрополит Філарет не покаявся?

Вчинком, що показав його дійсне покаяння, був розпуск ним «Київського Патріархату», де він прослужив цілих 27 років. Якби він не покаявся, він не міг би підписати розпуск свого патріархату. Але коли говорять про його нерозкаяність, вони мають на увазі, що він не виразив покаяння у своєму бажанні автокефалії для України. До того ж хочуть, щоб він покаявся й приніс вибачення перед тими, хто його позбавив сану. Тобто вибачитися перед ними за те, що він хотів Автокефалії Церкви своєї країни, а не її залежності від церкви Росії. Крім того, він шість разів подавав офіційне судове прохання (Екклітон) до Вселенського Патріархату з проханням про його виправдання. І Вселенський Патріарх із Синодом прийняли своє рішення не раптово, а канонічно поновили його в сані. І в його особі вони поновили багато мільйонів українських віруючих, які теж були в розколі, оскільки належали до схизми — «Київського Патріархату». Ймовірно, після свого поновлення, митрополит Філарет може змінити свою думку. Але це його особистий вибір. [Прим.: У цій статті автор посилається на пізніше відокремлення Філарета від Автокефальної церкви України. Однак Філарет уже не мав офіційного статусу в новій автокефальній церкві, так що це ніяк не впливає на канонічний статус нової церкви.]

Крім митрополита Філарета, Вселенський патріархат також канонічно поновив митрополита Макарія, якого обвинувачують в «самосвятстві». У його особі були поновлені ті мільйони віруючих, які пішли за розколом — Українською Автокефальною Православною Церквою. Однак митрополита Макарія несправедливо звинуватили, що він не має канонічної хіротонії. Усі документи про його рукопокладення перебувають у Вселенському Патріархаті. Він терпляче переносив і переносить цей жорстокий і несправедливий наклеп. І це його

освячує. Не маючи марнославства (він легко міг би вимагати багатьох «прав» як лідер колишньої Української Автокефальної Православної Церкви, що була в розколі) але трудиться на благо своєї пастви й своєї країни.

Хтось повинен був виявити турботу про ці мільйони віруючих; хто не залишить 99 овечок і піде шукати одну, яка пропала (Лк. 15:4). Всі очікували, що розрішення цього питання прийде від Російської Церкви. Проте, дарма. У розколі 27 років перебували мільйони українців, не знаючи причини, і ми всі повинні радіти зараз тому, що тепер весь український народ у знайшов «шлях до спасіння» (Дії. 16:17). Тепер Церква Христова нараховує багато мільйонів нових членів.

1.3. СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО ВСЕЛЕНСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ НЕ МАЄ КАНОНІЧНОГО ПРАВА УХВАЛЮВАТИ АПЕЛЯЦІЮ ТАКОЖ І ВІД ІНШИХ ПАТРІАРХІЙ

Вселенський Патріархат не визнав схизму, як стверджують представники Російської Церкви, але зцілив її. Зараз в Україні більше немає розкольників. Всесвітній Патріархат мав право відновити її. Не тільки тому, що історично, Україна перебуває в його юрисдикції, але головним чином тому, що Церква, через Вселенські Собори, дала Вселенському Патріаршому Престолу Константинополя привілей, як старшій Церкві серед рівних. На підставі цього привілею він може втручатися самостійно там, де це необхідно, а також ухвалювати Екклітон (право апеляції), від інших помісних церков, розглядати й улагоджувати їхні питання[17]. І лише це покладає відповідальність за

[17] Αρχιμ. Καλλίνικου Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰ Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου (1574-1863) περισυλλεγέντα καὶ συναρμολογηθέντα κελεύσει τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904, σ. δ΄-ε΄: Архім. Каллінікос Деліканіс Офіційні церковні документи, що зберігаються в кодексі Патріаршого архіву, які стосуються взаємовідносин Вселенського Патріархату з Церквами Александрії, Антиохії, Єрусалиму і Кіпру (1574-1863 рр.), Зібрані і підтверджені за разпорядженням Його Всесвятості Вселенського Патріарха Іоакима ІІІ, Константинополь 1904 г., стр.4-5: «Коли Велика Церква Христова втручається у справи інших церков – або самостійно з по-

повернення в Церкву єретиків і розкольників[18]. Іншими словами, він врегульовує церковні питання як верховний суд. Цей привілей існував із давніх часів, коли папа старого Риму розглядав справи інших Патріархій. За Вселенським Патріархатом право приймати апеляції (Екклітон) від інших Патріарших Престолів Сходу пов’язаний з 28 каноном Четвертого Вселенського Собору, згідно з яким Престол Нового Рима має «рівні прерогативи» (привілеї) із престолом старого Риму[19]. Саме про це й говориться в Правилах 9-у і 17-у того ж Вселенського Собору[20]. Російська Церква посилається тільки на пояснення візантійського історика, який тлумачить Канони Православної Церкви, XII століття Іоанна Зонара, а також на вже згаданий канон XVII ст. («не можна нікого засудити без його згоди»)[21], кидаючи ви-

---

чуття відповідальності, або на вимоги зацікавлених сторін, – як суверен, вона поширює свою турботу і захист не лише на догми […] але на всі важливі питання, котрі цікавлять іншу Автокефальну церкву. Вона відіграє вирішальну роль у врегулюванні різних спорів між Святими Церквами Божими і у врегулюванні спорів між пастирями та їх прихожанами.

[18] Матфея Властаря, Σύνταγμα κατά στοιχείων τῶν ἐμπεριειλημμένων ἀπασῶν ὑποθέσεων τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσι, (Впорядкування у алфавітному порядку всіх предметів, що містяться в священних і божественних канонах). εκδ. Γ. Ράλλη – Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, (Синтагма божественних і священних канонів) ἐν Ἀθήναις 1859, τ. ΙΙ, σ. ζ΄: «До обов’язків Патріарха Константинопольского належать… в разі конфліктів, які виникають між іншими помісними помісними (церквами), допомагати, спостерігати, залагоджувати сумніви, які там виникають, і класти край цим конфліктам; також сам він і лише тільки один поставлений бути посередником і суддею покаяння і навернення від гріхів і єресей».

[19] «Отці Церкви справедливо надавали пріоритет престолу Старого Риму (до Великої схизми 1054г.) як політичному центру, тому, керуючись тими ж міркуваннями, сто пятьдесять боголюбивих єпископів визнали равність привилегій і святійшого престолу Нового Риму».

[20] Канон 9: «Якщо єпископ або клірик має сумніви щодо єпископа своєї єпархії, нехай звернеться до екзарха діоцеза або до престолу Константинополя і в них нехай судиться». Канон 17: «Якщо хтось вважає себе покривдженим своїм митрополитом, то дозволяється йому судитися або у екзарха округу, або правлячим Престолом Константинопольським».

[21] Το σχόλιο του Ιωάννου Ζωναρά ουσιαστικά αναφέρεται στο αν έχει το δικαίωμα το Οικουμενικό Πατριαρχείο να παρεμβαίνει αυτεπαγγέλτως ή όχι και έξω από τα όρια της δικαιοδοσίας του· αν, δηλαδή, μπορεί να παρεμβαίνει μετά από αίτημα κάποιας Εκκλησίας ή από μόνο του, όταν αυτό κρίνει. Δεν αμφισβητεί σε καμία περίπτωση το Έκκλητον που είναι η εκούσια προσφυγή στο Οικουμενικό Πατριαρχείο για την επίλυση

клик, однак, не тільки сучасним дослідникам Іоанна Зонара, які тлумачать те ж правило канону[22], але й Священному Переданню й церковній практиці, які перевершують пояснення будь-якого дослідника. І це настільки вкоренилося у Священному переданні Церкви, що, коли російське духовенство поставило запитання Патріархам Сходу в 1663 р., чи має Вселенський Патріархат право розглядати справи й теми інших помісних Церков, усі Патріархи ствердно й одноголосно відповіли, що тільки Вселенський Патріархат має на це право[23].

Історія Церкви рясніє випадками апеляцій і звернень до Вселенського Патріархату від інших помісних Церков. Навіть Московська Патріархія зі своєю апеляцією звернулася до Вселенського Престолу за вирішенням непереборних проблем, з якими їй довелося зіштовхнутися. Наприклад, Патріарх Московський Адріан (1690-1700), на якого тиснув цар Петро Великий, щоб той рукопоклав на Луцьку кафедру єпископа Діонісія, який прийняв латинські переконання, звернувся до Вселенського Патріарха й вважав необхідним його негайне втручання для запобігання цьому[24]. Немає й донині в історії Православної Церкви винятків, які доводять, щоб хтось коли-небудь звертався із проханням до іншого Предстоятеля, крім Вселенського Патріарха. І очевидно, що Московський Патріархат намагається оскаржити яким-небудь чином канонічне право Вселенського Патрі-

---

οποιασδήποτε υποθέσεως των ενδιαφερομένων Εκκλησιών. Толкування Іоанна Зонара нерозривно пов'язано з тим, чи має Вселенський Патріархат право втручатися в справи інших Церков також поза його юрисдикцією, іншими словами, він може втручатися або на прохання будь-якої церкви, або самостійно, коли вважатиме за потрібне. Зонара у жодному разі не піддає сумніву Екклітон (разгляд апеляцій), що означає добровільне звернення до Вселенського Патріархату для вирішення різних питань, які порушуються церквами.

[22] Τ. Μπαρσόφ, Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και η εξουσία του επί της Ρωσικής Εκκλησίας, Αγ. Πετρούπολη 1878, σ. 198-199. Т. Баршов, Константинопольский Патриарх и Его Власть над Русской Церковью, Петербург 1878 г., стр. 198–199.

[23] «Чи має Константинопольський Престіл право суду в інших Церквах, і чи має він у всіх церковних питаннях останнє слово?» … Відповідь чотирьох патріархів була єдинодушною і чіткою «ця прерогатива належала Папі до його розриву з Вселенською Церквою… Але після Розколу справи всіх Церков надсилаються Константинопольскому престолу і від нього отримують рішення, так як він має рівні переваги з старим Римом, як постановлено правилами» див. В. Фидас, вгорі, стор. 74-75).

[24] Β. Φειδά, ό.π. (див. вище), σ. 75-76.

архату розглядати апеляцію (Екклітон) усунутого митрополита Київського Філарета, що повертає його тим самим в церковне лоно. Тому що той, хто приймає цей привілей Вселенського Патріархату (Екклітон), приймає також і поновлення колишніх розкольників в Україні.

1.4. СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО ВИЗНАННЯ НЕ ДІЙСНЕ ДЛЯ КОЛИШНІХ СХИЗМАТИКІВ І ЩО ВОНИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ РОЗКОЛЬНИКАМИ

На жаль, у Російській Церкві ігнорують (можливо, навіть свідомо) багато подібних й навіть складніших інцидентів, з якими Православна Церква зустрічалася за свою тисячолітню історію. Нижче наведемо деякі з них:

а) Святий Кирило Єрусалимський був рукопокладений у єпископа аріанським єпископом (єресь Арія). Потім він навернувся в Православ’я й був прийнятий як архієрей і не тільки він, а й ті, кого він рукоположив, їм не була потрібна нова хіротонія.

б) Усі рукопокладені єретиком Петром (Монга) після того, як вони залишили єресь євтихіанців, і прийняли Халкидонський Собор, були прийняті Церквою Христовою у своє лоно, без повторного рукопокладання, у їхніх відповідних ступенях.

в) У житії святого Сави Освяченого згадується, що, коли Єрусалимський Патріарх Ілля спочив, Севиріани (єретики) обрали на кафедру Іоанна, їх однодумця, який навернувся після напоумлення від святих Сави й Феодосія у православну віру. Однак той факт, що він був рукопокладений єретиками, не згадували йому в докір[25].

Щось подібне відбулося із церквою Болгарії, яка перебувала у схизмі близько 75 років. Звичайно, в 1945 р., після зняття схизми, усі єпископи, священики й диякони не були знову рукопокладені, незважаючи на те, що до цього всі вони були розкольниками.

---

[25] Για άλλα παραδείγματα, βλ. τη μελέτη του Μητροπολίτη Χίου Γρηγορίου, Περί ενώσεως των Αρμενίων μετά της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, εν έτει 1871 (Інші приклади див. в дослідженні митрополита Григорія Хіосского «Про об’єднання вірмен зі Східною Православною Церквою», 1871.)

Слід також зазначити, що преподобний Єфрем Катунактський, якого недавно канонізувала Церква, був рукопокладений на священика у 1936 р. старообрядцем, Кікладским архієреєм Германом, якого вигнали з канонічної церкви. Та незважаючи на те, що преподобний Єфрем не був рукопокладений у сан канонічним ієрархом, Церква прийняла його у своє лоно без повторного рукопокладання (завдяки Одкровення, яке було преподобному Йосифу Ісіхасту, через що він та преподобний Єфрем Катунактський залишили зілотизм) і зарахувала їх до лику Її святих[26].

Московська Патріархія звинувачує Вселенський Патріархат несправедливо у визнанні неправомірних хіротоній, тоді як сама в 2007 р. вона зробила те ж саме з Російською Церквою Зарубіжною (РПЦЗ). Тих, кого вона вважала розкольниками майже сторіччя, вона поновила простим підписом[27] і прийняла всі їх Таїнства заради єдності.

Такі рішення приймає Церква протягом століть для ікономії, щоб зберегти єдність і можливість спасіння для людини. Не служить формально й раціонально. Служить сотеріологічно. Її ціль — спасіння людей. Як спасти, а не як осудити. Не правила створили Церкву, але Церква встановила правила. І де потрібно «за необхідністю й закону зміна буває» (Євр. 7:12). У нас, як ми бачили, є набагато більш обурливі події, коли були визнані єпископи, яких рукопокладено єретиками, які завдали Церкві великої шкоди. У випадку з Україною, насправді, все набагато простіше, ніж у безлічі складних ситуацій з єретиками, з якими Церква зустрічалася в минулому. Тут розбіжності адміністративні (прохання про автокефалію), а не догматичні. У ті ж часи рукопокладання звершували люди, які виступали проти догматичного вчення, тобто єретики.

Не будемо забувати й про те, що Церква також може звершувати хрещення навіть повітрям, тобто таке, яке мирські люди роблять дітям перед смертю. Також у Житії Афанасія Великого читаємо, що, коли він був дитиною, граючись з іншими дітьми, він «охрестив»

---

[26] Βλ. το άρθρο του Ιερομ. Αντίπα, «Σχισματικοί που επέστρεψαν στην Εκκλησία και αγίασαν»: (Див. публікацію ієромонаха Антипи «Роскольники, які повернулися в Церкву і досягнули святості»: https://orthodoxia.info/news/σχισματικοί-που-επέστρεψαν-στην-εκκλ/

[27] Підписання договору про канонічне повернення спілкування між (РПЦЗ) і Московським Патріархатом.

іншу дитину, і Церква прийняла це хрещення[28]. Святий Дух «там, де Він хоче віє» (Ін. 3:8). Немає логічного пояснення. Хіба Бог не може «з каміння цього створити дітей Аврааму» (Мт. 3:9)?

1.5. СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО ВСЕЛЕНСЬКИЙ ПАТРІАРХ ХОЧЕ БУТИ ПЕРШИМ БЕЗ РІВНИХ І ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЙОГО «ПАПОЮ СХОДУ»

Відомо, що перевага честі Вселенського Патріарха була закріплена Вселенськими Соборами. Згідно 4-го й 6-го Вселенських Соборів Константинопольський Патріарх має привілеї рівні привілеям папи старого Риму. Тому після розколу церкви (1054 р.) він залишився єдиним, у кого були ці привілеї. Історія й правила Вселенських соборів показують нам першість Вселенського Патріархату, а також зміст цієї першості[29]. Старшинство за честю — це не просто формальні переваги, вони охоплюють канонічні зобов'язання, серед яких і надання Автокефалії. Усі автокефалії й патріарші титули нових помісних Церков були надані Вселенським Патріархатом, який дав автокефалію всім помісним Церквам, починаючи з Росії в 16 столітті, а потім і іншим, згодом і Україні[30]. Тепер Московський Патріархат просить надати автокефалію Україні тільки за згодою всіх помісних Церков у тій чи іншій формі Всеправославного Собору. Але жодна автокефалія не надавалася Всеправославним Собором, оскільки це виняткова прерогатива Вселенського Патріархату.

Рішення ухвалює не один Вселенський Патріарх, а разом із Священним Синодом під його головуванням, тому що в Православній Церкві є соборність, немає непогрішності як в папи. Багато рішень було змінено або відкладено після більш ретельного розгляду питань, які розглядалися синодальними єпископами. І добре, коли весь склад ієрархів Синоду міняється за певний проміжок часу, що забезпечує об'єктивність і достовірність рішень.

---

[28] Ця традиція зберігається в церковній історії історика IV століття Руфіна і з тих пір передається як аналогічна подія з життя святого Афанасія Великого, а звідти перейнята у візантійску агіографічну традицію.
[29] Баршов Т., див. вгорі, с. 232 – 233.
[30] Росія — 1589, Греція — 1850, Сербія — 1879, Румунія — 1885, Польща — 1924, Албанія — 1937, Болгарія — вдруге 1945, Грузія — 1990, Чехія — 1998, Україна — 2019.

Московський Патріархат, бажаючи скасувати привілеї, які Церква надала через Вселенські Собори Вселенському Патріархату, розробив новий спосіб проведення Соборів зі згоди Єрусалимського Патріархату. Одна така зустріч відбулася в Аммані, у Йорданії, і, звичайно ж, вона була приречена на провал, тому що це не має нічого спільного зі Священною традицією Церкви. Тепер стало очевидним, що деякі не можуть або не хочуть йти протоптаним й безпечним шляхом історично встановленої традиції Церкви й пориваються знайти нові «місця» для проведення Соборів.

Беззаперечно, глава Православної Церкви – Христос, і, безсумнівно, соборність у Православній Церкві присутня завжди. Але на кожному Соборі завжди є той, хто його скликає й головує на ньому. У Московському Патріархаті — це Патріарх Кирило, у Сербській Патріархії — Патріарх Сербський Іриней, в Автокефальній Церкві Греції — Архієпископ Ієронім, і т.д. Таким чином, відповідно до встановленої канонічної традиції й церковної практики, на зібраннях Предстоятелів усіх помісних Церков їх завжди скликає й головує на них Вселенський Патріарх.

Чути багато думок, які не мають нічого спільного зі Священним Переданням Церкви. Навіть така думка, «що на зібранні в Аммані всі були рівні, сиділи за круглим столом, і що це правильно й що так і треба проводити всеправославні зустрічі. Без глави, тому що глава — це Христос». Ніхто не сперечається з тим, що главою Церкви є Христос. Але все інше — чуже для православної традиції й є небезпечним. Цього ніколи не було в практиці Церкви. Завжди був хтось, хто був першим за образом Христа і займав Його місце. Ми бачимо, наприклад, на Божественній літургії завжди є один предстоятель, який і звершує Таїнство. Всі можуть бути рівні по честі, але хтось повинен бути першим у прообразі Христа. Навіть перший Апостольський Собор очолювався главою — ним був Святий Яків, брат Господній. Усі вони були апостолами, але хтось головував на Соборі й керував дискусією. Отже, Собор не може бути без глави.

Зустріч в Аммані завдала удару по Священному Переданню Православної Церкви. Усі задуми учасників цієї «братньої зустрічі» відкрилися. Метою було (і є) применшити роль Вселенського Патріарха в Православ’ї. Щоб він не мав права врегульовувати церковні питання, надавати автокефалії, приймати апеляції від інших помісних церков і

т.д. Тільки формально залишатися старшим за честю без наявних всіх прерогатив, які Церква на Вселенських Соборах йому дала.

Все це, однак, закладене в традиції Православної Церкви, яка живе так впродовж багатьох століть. І ми, тримаючись цього шляху, який дала нам Церква, ступаємо безпечно. Усе інше — небезпечні нововведення й думки тих, кого дратують надані Церквою Вселенському Патріархові привілеї. І це важливо, що він не постановив усе це сам і не вимагав цього, але ці привілеї надані йому Вселенськими Соборами, і, на жаль, хто б не заперечував їх, заперечує рішення багатьох богоносних Отців Церкви. А все це є плодами Святого Духа, Який є досконалим Богом, і все, що Бог створив, є ідеальним і не потребує виправлення. Неможливо зробити краще. Якщо ми втрутимося, ми можемо зробити лише гірше.

Таким чином, Патріарх не є Папою і першим без рівних. Він не робить нічого поза прерогативами, які надала йому Церква, яка покладає на нього відповідальність і турботу про благоденство усіх інших помісних церков[31].

1.6. СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО МАЮТЬ РАЦІЮ, ОСКІЛЬКИ ВСІ АВТОКЕФАЛЬНІ ЦЕРКВИ НЕ ВИЗНАЮТЬ КОЛИШНІХ СХИЗМАТИКІВ

Визнання нової автокефальної Церкви — це процес, який може зайняти багато десятиліть. До прикладу, Болгарський Патріархат був визнаний через 75 років, тоді як Польська Церква була остаточно визнана через 24 роки.

Заходи у відповідь, які Московська Патріархія вжила до церков, що визнали нову Автокефальну Церкву України, полягають в унеможливленні євхаристійного спілкування, ненаданні фінансової підт-

[31] Αρχιμ. Καλλίνικου Δελικάνη, ό.π., σ. ια΄: «ἔφθασεν ὁ καθ΄ ἡμᾶς Οἰκουμενικὸς Θρόνος Κανονικὴν πλουτισθῆναι δύναμιν ὡς καὶ τὰς προβαλλομένας ἐπὶ διαίτησιν αὐτῷ ἀνακρίνειν ὑποθέσεις, τὰς τ΄ ἐπισυμβαινούσας ἀταξίας ταῖς ἐν ἑτέροις κλίμασι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις καταστέλλειν, κἀπὶ τὸ εὔθετον ματαρρυθμίζειν τὰ τοιαῦτα». («було визначено, щоб Вселенський Престол Константинополя набув канонічну силу, разрішати питання, які передаються йому на разгляд, а безлад, який мав місце у інших Церквах Божих, припиняти».)

римки й, звичайно ж, погрозі незаконного вторгнення на їхню території, яке реалізовується через створення приходів без благословення місцевих архієреїв. Припинення поминання й євхаристійного спілкування — це заходи, які використовуються Церквою з педагогічною метою. Однак, у випадку Російської Церкви, вони, на жаль, використовуються ймовірно як каральні заходи щодо тих, хто не погоджується з їхніми корисливими намірами.

Саме як каральні заходи проти Грецької Церкви, Російська Церква прийняла безпрецедентне у церковній практиці рішення: припинила євхаристійне спілкування із грецькими єпархіями, митрополити яких виступали за визнання нової автокефалії церкви України, зберігаючи при цьому спілкування з окремими митрополіями, митрополити яких виступали проти цього визнання. Таким чином, очевидним є те, що Російська Церква намагається розділити Грецьку Церкву на митрополії[32] , а також опосередковано застерегти інші Церкви, які дуже добре знають проблеми, які може створити в цих регіонах політично й економічно впливова Російська Церква. Вона їх уже створила у світовому православ'ї, позбавляючи віруючих росіян євхаристійного спілкування з тими, хто визнав автокефалію. Зрештою, це найбільша за чисельністю населення церква.

Це правда, що віруючі росіяни дуже хороші й дуже побожні. Вони не рахуються з труднощами й жертовністю. Але найголовніше, вони підкоряються своїй Церкві. Ніхто не може звинувачувати їх у тому, що проявляють послух своїй церкві. Більшість, звісно, мають заперечення, але вони нічого не роблять, поки не отримають благословення від своєї Церкви. Інші діють усвідомлено, не дивлячись на заборони. У Росії було так багато років атеїзму й комунізму, і лише віруючі почали радіти Православ'ю, їх євхаристійне спілкування з іншими було розірване.

ВИСНОВКИ

Ми бачимо, що Вселенський Патріархат діє усвідомлюючи відповідальність, яку він має, будучи першою Церквою серед рівних; відпові-

[32] Див. Α. Μασσαβέτα, ό.π., σ. 419

дальність, яку прийняв на себе з наданими йому Вселенськими Соборами прерогативами. Вселенський Патріарх знає, що він би відповідав перед Богом, якщо б дозволив цим мільйонам людей залишитися в схизмі. Він був зобов'язаний зробити це і вирішити цю проблему.

Можна порівняти Українське церковне питання із чудесами Господніми, які Він творив. Фарисеї бачили чудеса, але вони звинувачували Господа в недотриманні суботи. Вони дотримувалися приписів Закону (Мк. 2, 27: Субота для людини, а не людина для суботи.). Не могли осягнути величі Божої, тобто того, що Він вище і за Закон. Його звинувачували в тому, що в Ньому демон (Ін. 8, 48-49), а Він спасав людей.

Ми бачимо, що до Російської Церкви самої можна застосувати усі ті звинувачення, якими вона засуджує Вселенський Патріархат:

а) Звинуватила у вторгненні на її територію, хоча вона сама анексувала територію України, яка знаходиться у підпорядкуванні Вселенського Патріархату, й продовжує зазіхати на підпорядковані йому території. Крім того, вона погрожує втручанням в усі церкви, які визнають нову автокефальну церкву України.

б) Звинуватила в прийнятті колишніх схизматиків, приймаючи при цьому Російську Закордонну церкву (РПЦЗ), (не маючи на те канонічного права).

в) Вона хибно звертається до церковної совісті, ігноруючи священне церковне передання, яке й становить церковну свідомість, котра й розповідає нам про роль Вселенського Патріарха. І в цьому випадку Московська Патріархія користується практикою, яка не відповідає встановленій канонічній традиції.

г) Звинувачує Вселенського Патріарха в бажанні бути першим без рівних, але водночас намагається організувати Собори (не маючи на те канонічного права), применшуючи тим самим роль Вселенського Патріархату, маючи на меті відігравати вирішальну роль у питаннях Православ'я.

д) Звинувачує Вселенський Патріархат у створенні розколу, забороняючи в той же час євхаристійне спілкування й поминання тих, хто визнає нову Автокефальну Церкву України. Розкол стався з вини Російської Церкви, а не Вселенського Патріархату. Усі помісні Церкви мають євхаристійне спілкування із Вселенським Патріархатом. Натомість Російська Церква припинила євхаристійне спілкування з тими, хто визнав нову Автокефальну Церкву України.

Автокефалія України — вже звершений церковний акт. І поступово ми всі повинні це прийняти. Автокефальна Церква України перебуває під благословенням Матері-Церкви, яка надала автокефалію всім Церквам, і це тішить православних віруючих України. Час покаже, що «усе, що відбувається в Церкві, не зникає».

Багато хто вважає себе сповідниками віри, критикуючи й ображаючи Вселенського Патріарха. Але істинне сповідання — це захист правди, який керується канонами й Священною традицією Церкви. А безпосередньо в цьому українському питанні, це підтримка Вселенського Патріархату, який відповідно до цих канонів і діяв. Те ж вчиняли зі Святими, про яких написано в Житіях Святих. Їх обмовляли, їх звинувачували, ображали, але вони (великодушно) вибачали й благословляли своїх ворогів. Те ж саме відбувається й сьогодні з людьми, які думають, що вони приносять користь Православ'ю, і сповідують свою віру, ображаючи й зводячи наклепи на Вселенського Патріарха, який (зі свого боку) благословляє їх усіх. «Бо свідчу їм, що мають ревність Божу, та не за розумом. Бо, не розуміючи праведності Божої і намагаючись поставити власну праведність, вони не скорилися праведності Божій» (Рим. 10:2-3.). У чому б вони його не звинувачували й як би не намагалися змусити людей ненавидіти його, їм це не вдасться, тому що Бог знає правду.

Якщо хто буде розглядати ці питання об'єктивно, зрозуміє, у чому полягає істина, і довідається, в чому воля Бога. Якщо людина діятиме сумлінно й розумітиме, що вона не непогрішима, вона зможе зрозуміти, що деякі з її думок стосовно цього є хибними. Біда тому, хто не вважає, що може помилятися. Він залишиться зі своїми переконаннями й думатиме, що вони єдино вірні.

У Церкві завжди були такі хвилювання, тому що там, де є люди, є проблеми. Але Церква завжди крокує вперед, поклавши основу на Святому Писанні, її священних традиціях і традиціях, які встановили Богоносні Отці.

Ієромонах Никита Пантократорський

Афон, 2020 р.

РІШЕННЯ СВЯЩЕННОГО СИНОДУ ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ПРО АВТОКЕФАЛІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Під головуванням Його Всесвятості, Вселенського Патріарха, Святий і Священний Синод зібрався на чергове засідання з 9 по 11 жовтня 2018 року для вивчення й обговорення питань порядку денного. Священний Синод докладно й довго обговорював церковну справу України в присутності Його Преосвященства Архієпископа Данила Памфільського і Його Преосвященства Єпископа Іларіона Едмонтонського, патріарших Екзархів в Україні, і прийняв після розширеного обговорення такі рішення:

1) Підтвердити вже ухвалене рішення про те, щоб Вселенський Патріархат розпочав надання автокефалії Церкві України.

2) Відновити від тепер Ставропігію Вселенського Патріарха в Києві, одну з його багатьох ставропігій в Україні, які завжди там існували.

3) Прийняти й розглянути прохання про апеляцію від Філарета Денисенка, Макарія Малетича і їх послідовників, які виявилися в схизмі не з догматичних причин, відповідно до канонічних прерогатив Константинопольського патріарха одержувати такі звернення від ієрархів та священнослужителів усіх автокефальних Церков. Таким чином, згадані вище особи були канонічно поновлені у своєму єпископському або священичому сані, також було поновлено спілкування їх вірних із Церквою.

4) Скасувати зобов'язання Синодального листа 1686 року, що був виданий у зв'язку з обставинами того часу, який надавав в порядку ікономії право Патріархові Московському рукопокладати Київського митрополита, вибраного собором духовенства й віруючих його єпархії, який повинен поминати Вселенського Патріарха як свого Першоієрарха на усіх богослужіннях, проголошуючи й підтверджуючи свою канонічну підпорядкованість Матері-Церкві Константинополя.

5) Звернутися до всіх залучених сторін із закликом утримуватися від захоплення церков, монастирів і іншого майна, а також від будь-яких інших насильницьких дій і помсти, щоб перемагали мир і любов Христові.

II. ЩО НАМ ГОВОРИТЬ ЦЕРКОВНА СВІДОМІСТЬ ПРО ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ УКРАЇНИ, ВІКОМ 332 РОКИ[33]

Один із доказів, який сьогодні Церква Росії використовує для ствердження того, що Церква України входила до її юрисдикції, починаючи з XVII ст. і далі [впродовж наступних століть], є саме всеправославна церковна свідомість. Згідно з нею, всі ці роки загальноприйнятим було [уявлення], це стосувалося навіть Вселенської Патріархії, що Україна належить до юрисдикції Патріархату Росії. Однак це неправда. Історія та церковні акти нам свідчать про інше.

Відомо що територіальні межі кожного Патріархату чи Автокефальної Церкви закріплено Томосом, наданим Вселенською Патріархією. Так, межі канонічної юрисдикції Патріархату Росії було визначено згідно територіальних меж Російського Царства і вище північних її областей у 1589 році. Патріарх [Московський] тоді мав титул «*Патріарх Московський і всієї Росії і вище північних земель*». Зе́млі Малої Руси (України) та Білорусі не належали тоді до Царства Великої Руси, але до Польсько-Литовського Союзу (Речі Посполитої). Відтак, не існує ніяких підстав стверджувати про те, що після анексії Російським Царством земель Малої Руси (України) та Білої Руси (Білорусі), церковна юрисдикція цих земель, що належала Все-

[33]*https://www.orthodoxtimes.gr/i-panorthodoxos-ekklisiastiki-syneidisi-332-eton-gia-tin-oykrania/* Друкується у перекладі сайту «Релігія в Україні». Електронний ресурс. Публікація 13.01.2021 // https://www.religion.in.ua/main/analitica/48181-shho-nam-govorit-cerkovna-svidomist-pro-pravoslavnu-cerkvu-ukrayini-vikom-332-roki.html?fbclid=IwAR2v6Czlne6LJ2huc8MjyGQuKIzx0m80S17tcDrKOj-2FHRzOjNVgXPbWNs

ленській Патріархії, одразу була передана Патріархату Росії. У Патріархаті Росії наводять лише один лист Вселенського Патріарха Паїсія I до Патріарха Московського Никона (1654), де той звертається до нього як до «*Патріарха Московії, Великої на Малої Росії*». Одна згадка такого титулу в одному з листів, навіть, якщо цей лист від Вселенського Патріарха, не може замінити титулу й [вказаних] географічних меж, які чітко визначаються Томосом (1593), що був вручений новоствореному Патріархатові Росії. Таке могло статися лише у випадку надання новішого Томосу або ж перегляду вже існуючого [Томосу] Синодом Вселенської Патріархії.

Варто зазначити, Патріархи Московські і всієї Русі та вище північних земель, ніколи не додавали до своїх титулів «і Малої Руси». Утім, двохтисячолітня церковна традиція надає церковного змісту чіткому канонічному опису як територіальним межам кожної Автокефальної Церкви, так і наслідкам будь-якого самовільного чи протиканонічного його порушення. Варто зазначити також, що Вселенська Патріархія у той час (1589-1623) надала окремим монастирям в Україні статус Ставропігійних, одним із найважливіших серед яких була Києво-Печерська Лавра, тобто вони безпосередньо підпорядковувалися Вселенському Престолу. Ці дії Матері-Церкви щодо Патріарших Ставропігії в Україні і по нинішній день не були скасовані.

У 1684 р. молоді царі Іван та Петро надіслали листа Вселенському Патріархові Іакову в якому наголосили, що, з одного боку їхній батько Олексій «*включив під божественний захист нашої держави Київ і весь край Малої Росії*», а з іншого, вони просили від Вселенського Патріарха, щоби він надав Патріархові Московському лише дозвіл на висвячення (хіротонію) та інтронізацію обраних на клірико-мирянських зібраннях Митрополита Київського, оскільки «*їхній переїзд із Києва до Константинополя був довгим та важким*». Такою насправді була причина передачі цього дозволу Патріархові Московському. В той же час, у цьому листі вони ґарантують, що «*ця передача [права] не стосуватиметься жодним чином патріаршої юрисдикції в єпархіях Київської Митрополії, оскільки канонічна юрисдикція Вселенського Престолу на неї [Митрополію] була не лише беззаперечною, але й беззастережною*». Це дуже добре знав Патріарх Московський Іоаким і цар Петро I, саме тому вони просили від Вселенського Патріарха Діонісія IV зара-

хування нових територій до церковної юрисдикції Патріарха Росії. Звісно, Вселенський Патріарх відхилив таке прохання та замість цього надав Синодальним Актом 1686 р. Патріарху Московському «з поблажливості» «дозвіл» висвячувати (рукопокладати) та інтронізувати обраного клірико-мирянським зібрання Митрополита Київського, як це просили царі двома роками раніше з єдиною умовою: Митрополит Київський поминатиме на кожній Святій Літургії ім'я Вселенського Патріарха. Якби він передав повністю Київську Митрополію до юрисдикції Патріарха Росії, він би не передавав *дозвіл* з *поблажливості*, а зробив би це назавжди.

Навпаки ж, умовою обов'язкового поминання Вселенського Патріарха, він забезпечив непорушність церковної екзархальної юрисдикції Вселенської Патріархії на всі простори Київської Митрополії. Природно, що цей *дозвіл*, наданий *з поблажливості* Патріархові Московському, викликав гостру протидію з боку Ієрархів Митрополії Києва, тому обрані Митрополити не поїхали до Москви на їхню інтронізацію.

Щодо питання поминання, то Патріарх Росії пропонує нам несерйозний аргумент поминання «чотирьох Патріархів». Однак цей доказ жодним чином не стосується нашого питання, оскільки згадування *чотирьох Патріархів* відбувається завжди винятково на Святій Літургії, що здійснюється чи самим Патріархом, чи Архієпископом Патріарха, а не на кожній Святій Літургії в кожному храмі. Відтак, поминання саме *чотирьох Патріархів* стосується церковної єдності всіх Очільників, а згадування лише імені Вселенського Патріарха стосується визначеного внутрішнього функціонування канонічної юрисдикції Вселенського Трону (як це відбувається й по нині в усіх Церквах, де Архієреї згадують за службою Очільника своєї Церкви). Коли було би інакше, тоді не було би чіткого покликання на Синодальний Акт щодо поминання «у перших» Вселенського Патріарха, а «потім Патріарха Московського», але промовляв би так «потім Патріарха Олександрійського, потім Антиохійського» і далі за списком [їхнього розташування в поминанні]. Ще один смішний аргумент, наведений нам [у Патріархаті Росії] є таким: нема значення, хто згадується першим, однак, хто висвячує та розсуджує. Утім, у такому випадку, з Синодального Акту 1686 р. випливає беззаперечний висновок, що Патріарх Московський діяв би як екзарх Вселенського Престолу, тому будь-які висвячення чи суд, не були вчинені ним самим, але від імені Вселенського Патріарха. Що ж стосується

важливості того, хто висвячує (рукопокладає) та судить, то це завжди може бути будь-хто, хто має дозвіл місцевого Єпископа. Отже, таким чином, усі ці смішні докази, наведені нам Патріархатом Росії, певно для того, щоби ввести в оману христоіменитий [український] народ, легко спростовуються, оскільки вони добре знають, що поминання Патріарха чітко засвідчує та вказує на його канонічну юрисдикцію.

Розширення володарювання Росії в час правління Катерини II на майже всю територію сучасних України та Білорусі, що в той час входили до складу Польщі, викликало плутанину щодо юрисдикції єпархій, які входили до Київської Митрополії. Всі ці землі, що впродовж століть належали до Київської Митрополії, тепер підпорядковувалися виключно династійному контролю Російських царів із заповзятою допомогою Церкви Росії. У 1759 р. Вселенський Патріарх висвятив Єпископа Анатолія на території Запорізької Січі, якого двома роками пізніше російська влада схопила і заслала в Сибір. Так само вона вчинила раніше з Єпископом Вселенського Патріархату Епіфанієм Чигиринський (+1735). Також було заборонено, щоби до Митрополита Київського зверталися як до «екзарха Вселенського Патріаршого Престолу». На той час за таких обставин Вселенська Патріархія не мала змоги протестувати проти не поминання Київським Митрополитом імені Вселенського Патріарха в єпархіях, що були під владою Росії. Однак, це жодним чином не означало, що Вселенська Патріархія погодилася чи не заявляла про втрату цих єпархій та свого канонічного права на Київську Митрополію.

Перелік Митрополій, на який покликається Патріархія Росії, не може бути підкріплений жодним Томосом чи Синодальним Актом. Навіть самі росіяни не мали такого [Переліку Митрополій], оскільки Синод Церкви Росії у своїй відповіді на запрошення Вселенського Патріарха Григорія VI (1868) прибути на Великий Собор, що передбачався бути скликаним у Константинополі щодо Болгарського питання, «*вказав на своє нейтральніше ставлення до влади в Києві*». Іншими словами, Патріархат Москви не вважав Київську Митрополію такою, що входить до [сфери] його повноважень, однак, як і це було написано в Переліку Митрополій, «*нейтральну місцевість*».

Згодом, на початку XX ст. член Священного Синоду Російської Церкви Антоній Храповицький просив від Вселенського Патріарха Йоакима III «дозвіл» носити титул Патріаршого Екзарха Галичина та

Закарпаття і благословенням пастирської підтримки православних вірян у тих областях. Так, у 1910 р. у листі він отримав титул «Екзарха Вселенського Патріархату» в тих землях. Цей титул затверджено Вселенським Патріархом Германом V. Відтак, Російська Церква визнавала землі України таким, що входять до підпорядкування (юрисдикції) Вселенської Патріархії і просила дозволу на благословення від Вселенського Патріарха, щоби діяти там.

Знаючи все це, у 1919 р. Рада Народних Міністрів (УНР) самочинно проголосила відповідним законодавчим декретом Автокефальну Православну Церкву України, який чітко та ясно засвідчував повну незалежність чи будь-який зв'язок із Патріархією Росії. Показово, що з боку Російського Патріарха Тихона не було абсолютно ніяких протидій, оскільки він також не вважав Україну територією свого Патріархату. Звісно, та Автокефалія [Православної Церкви України] не була визнаною Вселенською Патріархією, однак вона засвідчила несприйняття українцями Церкви Росії та їхнє бажання мати Автокефальну Церкву.

Патріархат Росії не виконав своїх зобов'язань, прописаних у Синодальному Акті 1686 р., на що різко було вказано в Томосі Автокефальної Церкви Польщі (1924), де чітко ставало [зрозумілим], яким саме чином розвивалися події: *«адже було написано, від нашого Престолу спершу відділення Митрополії Києва і від неї залежних Православних Церков Литви та Польщі, а також їхнє приєднання до Святої Церкви Москви, не відбулося з гідно з установленими канонічними заповітами, так само не було дотримано домовленостей щодо повної церковної самостійності Митрополита Києва, який носив титул Екзарха Вселенського Престолу».*

Проголошення Автокефалії Православної Церкви Польщі Вселенською Патріархією, підтвердило правовий (канонічний) статус Патріаршого Екзархату Київської Митрополії та унеможливило будь-які її юрисдикційні зв'язки з Патріархатом Росії перед та після Синодального Акту 1686 року. Показово, що хоча й спочатку Патріархат Росії відмовлявся визнавати Автокефалію Церкви Польщі, врешті, наприкінці 1948 р., він її визнав, приймаючи все, що прописано в Томосі про її Автокефалію, так як це зробили раніше й всі інші помісні Автокефальні Православні Церкви. Тому необґрунтованим є твердження, що згідно з всеправославною церковною свідомістю,

Україна належала до Церкви Росії 332 роки. Коли би було так, жодна з Автокефальних Церков не визнала би Автокефалію Польської Церкви або ж вказала, що така згадка у Томосі є неправдивою. Томос про Автокефалії Польської Церкви дає нам чітке бачення того, що Вселенська Патріархія ніколи не вважала Синодальний Акт 1686 року документом, що віддає Україну в повноваження Патріархату Росії.

Насильницькі дії щодо приєднання Радянським Союзом до свого складу західних частин нинішньої України та Білорусі, а також Молдови, Естонії, Литви та інших країн після Другої світової війни, пов'язуються [також і] з багатьма самочинними та протиканонічними діями Патріархату Росії, що приєднував православні регіони вищезазначених територій безпосередньо до своєї юрисдикції. Таким чином, Церква України самоправно була знижена до статусу «Автономної Православної Церкви України» під духовним протиканонічним наглядом Патріархату Росії. Однак усі протиканонічні дії Патріархату Росії (ліквідація автономності Церков Естонії та Латвії, самочинне приєднання Церков України та Білорусі, проголошення Автокефалії автономної Церкви Чехословаччини та інше), що були вчинені ним загалом упродовж десятиліття Сталінського панування в період з 1943 по 1953 років, були скасовані за загальною згодою всіх Автокефальних Православних Церков на Перших Всеправославних Зборах, що були скликані Вселенським Патріархом на о. Родосі у 1961 р., а також інших Міжправославних та Всеправославних зустрічах, що були підготовкою до скликання Святого Великого Собору (о. Крит, 2016), на якому мали би виносити на розгляд питання про шляхи надання Автокефалій та Автономій.

Незадовго до розпаду Радянського Союзу та здобуття Українською Державою незалежності, Патріархат Росії вже усвідомлював пряму небезпеку втрати контролю над Церквою України, позаяк не міг ігнорувати багатовіковий та незмінний запит українського народу щодо повної політичної на церковної незалежності. Так, у 1990 р., Патріарх Московський Алексій II дав Митрополитові Київському Філарету Томос, яким передав самоуправління Церкві України з широкими правами автономії. Тоді й була створена нинішня «Автономна Церква України Патріархату Росії». Історія цієї Церкви налічує 30 років. Тоді ж і було вперше надано протиканонічно титул Митрополита Київського та всієї України її Очільникові, який він носив до

грудня 2018 р., коли відбувся Об'єднавчий Собор, де його передали новому Предстоятелю Автокефальної Церкви. Патріархат Росії хотів таким чином цілковито поглинути Церкву України, щоби [в майбутньому] не виникало більше запитів стосовно Автокефалії і таким чином не втратити на неї свій вплив. Однак для свідомості українців не було нестерпно. Так, у 1991 р. всі Ієрархи Автономної Церкви України одноголосно підписали запит щодо надання Автокефалії. Якби церковна свідомість [Ієрархів] давала їм відчуття незажности України [по відношенню] до Патріархату Росії, [у них] не виникало би жодної підстав просити Автокефалію для Церкви України. Однак, оскільки двома роками раніше вона (Україна) вже отримала Томос про самоуправління від Патріархату Росії, то щоби не створювати очікуваних протидій, це прохання помилково було спрямовано саме до Патріархату Росії, а не до Вселенської Патріархії. Патріархат Росії одразу його відхилив і вимагав негайної відставки Митрополита Київського Філарета, якого після відмови, усунули, призначивши замість нього Митрополита Володимира. Саме такою була причина усунення Митрополита Філарета. Патріархат Росії завжди відкидав будь-які [обставини], що стосувалися Автокефалії Церкви України та засуджував усіх її прихильників, оскільки це перешкоджало його планам юрисдикційно підпорядкувати собі Православну Церкву України. Все це призвело до розпаду Ієрархії серед Архиєреїв Церкви України на прихильників та противників Автокефалії.

Митрополит Філарет не очікував такого розвитку подій і тому одразу звернувся до Вселенського Патріархату. Однак Вселенський Патріарх вчинив дуже мудро і не прийняв одразу його прохання, оскільки хотів дати можливість мирного вирішення цього питання з погодженням думок усіх сторін задля уникнення чвар у Тілі Церкви. Він неодноразово просив Патріархат Росії вирішити це питання в Україні, розпочавши діалог з іншою стороною. Таким було бажання й усіх інших помісних Церков, незважаючи на те, що всі вони визнавали лише автономну Церву України Російського Патріархату (УПЦ МП), очікуючи, що Російська сторона знайде вирішення цієї ситуації. Однак обставини складалися інакше. Впродовж останніх двадцяти п'яти років, відбувалося методичне та систематичне нав'язування Україні проросійських поглядів серед єпископів і таким чином намагання із середини поневолити Православну Церкву України

своїм повноваженням [Патріархом Росії]. Варто зазначити, Синод, Помісний та Архієрейський собори, що звернулися з проханням про Автокефалію (1991), складався з двадцяти шести осіб. Вони всі одноголосно його підписали (разом із тими, хто згодом відмовився від підписів). Сьогодні Патріархат Росії в Україні нараховує більше вісімдесяти лише Архієреїв. Як наслідок, чисельні нові приходи були відкриті та заселено багато Монастирів і в такий спосіб чиниться чисельна протидія щодо будь-яких намагань на Автокефалію України з боку її прихильників. Саме тому один із аргументів [на свою користь], що ми часто чуємо від Церви Росії – це кількість приходів, Монастирів та кліриків. Звісно, Вселенська Патріархія нікого не відкинула. Вона всіх приймає до спілкування й запросила всіх Архієреїв України, надіславши їм особисті запрошення для участі в Об’єднавчому Соборі (2018) для обрання Архієпископа Київського та вручення йому Томосу про Автокефалію.

У 2000 р. Патріарх Московський протиправно зарахував до нового Уставу Церкви Росії «автономці церкви» України, Білорусі, Молдови, Естонії, понижуючи їх до звичайних «самоврядних Церков», щоби включити їх до своєї юрисдикції і самочинно визначити їх своїми територіями.

Вселенський Патріарх наполягав, щоби цій проблемі було надано вирішення і тому в 2008 р. відбулася його зустріч із Патріархом Московським Алексієм II в Києво-Печерській Лаврі, що належить Православній Церкві України. На цій зустрічі був присутній також Митрополит Смоленський Кирило нинішній Патріарх Росії. Під час перемовин обидва Патріархи погодилися, що ця проблема особливо серйозна й нагальна та потребує якнайшвидших спільних дій. Однак новий Патріарх Кирило, якщо й знав про цю згоду двох Патріархів щодо цього питання, схилився до протилежного підходу [у вирішенні] цієї проблеми, а саме: до остаточного нівелювання ідеї проголошення Автокефалії Церкві України. Як результат такої політики Патріарх Московський на останньому засіданні Синоду Очільників Церков у Шамбезі (2016), перед Великим Критським Собором, попросив Вселенського Патріарха, щоби питання про Автокефалію Церкви України не порушувалося ні перед, ні під час, ні після закінчення робочих засідань Великого Критського Собору. Це було необхідною умовою того, щоби Патріархія Росії погодилася взяти в ньому участь.

Однак ситуація в Україні вже не могла далі так продовжуватися, особливо після 2014 року за анексії Росією Криму й початку війни на Донбасі. Жодна країна не може прийняти Церкву, яка залежить від [іншої] держави, що веде війну проти цієї країни.

Метою всіх попередніх зусиль Вселенської Патріархії було загоїти таке становище в країні, де понад половина населення вважалося розкольниками. Більше двадцяти семи років звичайний віруючий в Україні вибирав – належати до Патріархату Росії чи до однієї з розкольницьких угрупувань. Якби він продовжував ходити до однієї з цих двох [невизнаних Церков], виникала би загроза спасінню його душі. Проте після початку війни такий вибір став важким тягарем сумління багатьох вірян, які хоча й не хотіли мати ніякої духовної залежності від Росії, все ж бажали належати до канонічно визнаної Церкви. Як можуть Ієрархи Церкви Росії в Україні дивитися в очі стільком православним українцям після того, як вони їх несправедливо залишили в розколі [не намагаючись його подолати власними зусиллями]? Офіційні опитування, проведені у 2018 р. щодо проголошення Автокефалії Церві України, показали, що 54% українців прихильно підтримують утворення Автокефальної Церкви в Україні і лише 19% відповіли несхвальним ставленням до цього. Соціологічні розвідки, проведені трьома українськими дослідницькими центрами (SOCIS Center, Kyiv International Instituteof Sociology, Razumkov Center) засвідчили, що переважна більшість православних українців (43,9%) відносяться до нової Автокефальної Церкви України і лише менша частина (15,2%) уособлює себе з Церквою Патріархату Росії.

Іншим приголомшливим та беззаперечним прикладом того, що правдиво нам підказує церковна та всеправославна свідомість є право Вселенського Патріарха приймати Éккліто від інших Церков. Патріархія Росії покликається на канони [Церкви], якщо йдеться про Éккліто, однак, нехтує традицією Церкви і церковним актом, що передбачає це неспростовне право Вселенської Патріархії. Існують сотні випадків використання права Éккліту (виключного права) Вселенською Патріархією в історії Церкви. Навіть коли би не існувало рішень Вселенських Соборів, які гарантують такий привілей Вселенської Патріархії, незмінна тверда та неоскаржувана багатовікова церковна й всеправославна свідомість випрацювала би такий церковний звичай, який би авторитетно та вільно трактував би його як право

Вселенського Патріарха. Можливо, ми не в змозі цього збагнути, однак чотири Патріархи у 1663 році усталили [це право]*: «До Константинопольського Престолу надсилається всякий судова справа інших Церков […?]»*. Відповідь чотирьох Патріархів була одноголосною та чіткою: *«Прерогатива ця належала Папі Риму до розділення Вселенської Церкви […] після вже розриву, такі питання Церков до Константинопольського Престолу звертають і від нього рішення отримують, оскільки, згідно канонів, він володіє тим ж привілеями що й [раніше Престол] Старого Риму»*.

Прикро, що війна проти Автокефалії Церкви України та проти Вселенського Патріархату триває досі, оскільки, загалом завдається шкода Православ'ю і ми не залишаємо [місця] Богові діяти так, як Він бажає, позаяк, *«коли від людей ця рада чи справа буде, розпадеться вона. А коли те від Бога є, то того зруйнувати не зможете, щоби не стати вам богоборцями»*. Нашим спільним бажанням є, щоби звершилася воля Бога, Який *«хоче, щоб усі люди спаслися, і прийшли до пізнання правди»*.

Ієромонах Микита Пантократорський

Використані джерела:

Αρχιμ. ΚαλλίνικουΔελικάνη. "Τὰέντοῖςκώδιξιτοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίουσω ζόμεναἐπίσημαέκκ λησιαστικάἔγγραφα, ΤόμοςΒ΄, Γ΄. Κωνσταντινούπολη, 1904, 1905

Β. Φειδά. "Τοζήτηματης Αυτοκεφαλίαστης Ορθοδόξου Εκκλησίαστης Ουκρανίαςεκπηγώναψευδών". Αθήνα, 2019

Αλ. Μασσαβέτα. «ΗΤρίτηΡώμη. ΗΜόσχακαιο Θρόνοςτης Ορθοδοξίας».Αθήνα, 2019

Αρχιμ. Θεογνώστου Πούσκοφ.«Τοζήτηματωνορίωνδικαιοδοσίαστου Πατριάρχου Μόσχας».

Συνέντευξη ΑρχιεπισκόπουΤελμησσούΙώβ: ΗΟυκρανίαήτανανέκα θενκανονικήπεριοχήτου Οικουμενικού Πατριαρχείου. https://m.glavcom.ua/interviews/arhijepiskop-telmiskiy-iov-gechabr-ukrajina-zavzhdi-bula-kanonichnoyu-teritorijeyu-vselenskogo-patriarhatu-528418.html

III. ЧИ ПОТРІБНІ ПЦУ «ДОДАТКОВІ ВИЗНАННЯ»?[34]

Практично немає публікації про ПЦУ в ЗМІ, де б не згадувалося її «визнання чотирма Православними Церквами». Хтось подає це як перемогу, хтось – скептично або негативно. При цьому всі автори посилаються на досвід новітніх автокефалій Вселенського Православ'я, але ніхто не приводить конкретних фактів. Більш того, з боку речників Московського Патріархату та їх місцевих сателітів, лунають заяви про «умовність автокефалії ПЦУ до часу її визнання всіма Помісними Церквами».

Саме тому ми вирішили дослідити цей момент на прикладі новітніх автокефалій XIX – XX стст. Наша задача первинно була у висвітленні часу їх визнання (чи потребі наявності подібного визнання) з боку інших Православних Церков після надання Томосу про автокефалію Вселенським патріархатом. Ця коротка розвідка набула особливого значення у світлі нещодавніх заяв новообраного Сербського Патріарха Порфирія.

3.1. Процес надання автокефального статусу у XIX – XX століттях

Отже, у XIX – XX століттях автокефалію отримали: Еладська (1850), Сербська (1879), Румунська (1885), Польська (1924), Албанська (1937), Болгарська (1945) Православні Церви та Православна

[34] Друкується за виданням: Київське Православ'я. Міжнародний науковий проект «Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова». Електронний ресурс. Публікація: 04.03.2021 // http://kyiv-pravosl.info/2021/03/04/chy-potribno-ptsu-dodatkovi-vyznannya/?fbclid=IwAR0314cgXoos-NxLtwVpxd48YYxy6KFJMxTMhu_wDwS0_TndJg9NBNXKJ1g

Церква Чеських земель і Словаччини (1998). Історія визнання їх автокефалії має кілька спільних рис:

а) Оголошення автокефалії було наслідком з'явлення нових незалежних держав;

б) Від часу оголошення автокефалії до надання Томосу пройшов певний час;

в) Усі новітні автокефалії повстали на землях, які до цього вважалися канонічною територією Константинопольського патріархату (крім Православної Церкви Чеських земель і Словаччини, про яку мова піде згодом);

г) Томос про автокефалію був наданий Вселенським Патріархатом.

При цьому історія має тільки два випадки, коли Константинопольський патріарх, приймаючи рішення про надання Томосу, звертався за підтримкою (згодою) інших Православних Церков.

Перший раз це відбулося у 1850 р. при наданні автокефалії Еладській Православної Церкви, коли на вирішальному синоді, у якості гостя був присутній Єрусалимський Патріарх. Але він не приймав участі у прийнятті рішення.

Другий – у 1998, коли Вселенський патріархат звернувся за формальною згодою до Сербської Православної Церкви щодо автокефалії ПЦЧЗС, адже в міжвоєнний час це була її визнана канонічна територія. При цьому т.зв. «радянська автокефалія» 1951 р. не визнавалася канонічною, як і загалом передача парафій Чехословаччини під владу Московської патріархії у1946 р.

Але як розгорталися події після надання Томосу? Саме це питання було для нас найголовнішим. І ось тут нас очікувало певне «відкриття». Ніяких «листів визнання» від інших Православних Церков новітні автокефалії не потребували та не отримували. Процедура була дуже проста: Після надання Томосу, Вселенський патріарх розсилав відповідні інформаційні листи іншим Православним Церквам, ті брали до відома та вписували нову автокефальну Церкву у диптих. При цьому, формальне видання нового диптиху в кожної Православної Церви обумовлювалося виключна технічними можливостями. Ніхто не заперечував історичне право Константинопольського Патріархату надавати автокефалію та ще і на своєї канонічної території. Подібний підхід цілком відповідає 34 правилу Святих Апостолів: «*Єпископам усякого народу слід знати першого у них, і визнавати його як главу, і нічого, що перевищує*

їхню владу не чинити без погодження з ним. Робити ж кожному тільки те, що стосується його єпархії і місць (селищ) що належать до неї. Але і перший нічого нехай не робить без погодження з усіма, бо так виявиться однодумність, і прославиться Бог через Господа у Святому Духові, Отець, і Син, і Святий Дух». Тобто будь-які адміністративні дії на канонічної території однієї Православної Церкви не можуть потребувати «визнання / невизнання» з боку іншої (інших). А те, що надання автокефального статусу однієї з своїх митрополій, суто адміністративна справа ніхто заперечувати не буде.

Цілком логічно, що і «визнання / невизнання» хіротоній власного духовенства, зокрема і того, яке повертається з розділення (розколу); форма його прийому і т.д. – це виключно справа конкретної Православної Церкви.

Таким чином, можемо зробити висновок. Оскільки процес надання автокефалії в канонах не прописаний, ми маємо повне право користатися прецедентним правом – ніякої згоди, погодження або визнання з боку інших Помісних Церков, щодо надання Константинопольським Патріархатом Томосу про автокефалію, коли мова йде про його канонічну територію, ніколи не існувало. Отже, т.зв. «листи про визнання» – це не якісь канонічно необхідний документ, а звичайна проява поваги та фізична констатація факту отримання інформації. Тому заяви певних осіб, що «автокефалія ПЦУ буде справжньою тільки після визнання всіма Православними Церквами» є безпідставною.

3.2. Євхаристичне спілкування у світлі «додаткового визнання»

3.2.1. Чи є внесення в диптих саме початком євхаристичного спілкування?

Деякі богослови, переважно російської школи, сьогодні пов’язують встановлення євхаристичного спілкування виключно з внесенням нової Помісної Церкви в диптих усіма Православними Церквами. При цьому, на їх думку, кожна Православна Церква мусить здійснити цей акт окремо та публічно, а роль Константинопольського Патріархату в формуванні канонічного диптиху навмисно принижується. Тому варто розглянути це питання більш прискіпливо.

Загалом диптих – це список канонічних Православних Церков. Він організований наступним чином: першими вписані чотири давні патріархати (Константинопольський, Олександрійський, Антіохійський та Єрусалимський), потім – новітні патріархати відповідно року надання Томосу про автокефалію, а далі – усі інші Православні Церкви, теж відповідно року надання автокефалії. При цьому, місце в диптиху не дає жодних переваг, та навіть не є постійним: Коли б сьогодні Римська Церква знову долучилася до Вселенського Православ'я, вона зайняла своє старовинне перше місце в диптиху. А коли ПЦУ «доросте» до патріархату – підніміться на десяте місце.

Також ніяк не впливає на канонічність або офіційне місце в диптиху приватні конфлікти між Православними Церквами, які часом приводять до розриву євхаристичного спілкування та «непоминання». Для прикладу варто згадати тривалий конфлікт Антіохії та Єрусалиму через Катар, а також останні дії Московського Патріархату щодо Константинопольського Патріархату та інш. Більш того, припинення поминання аніяким чинам не впливає на офіційне видання диптиху. Тобто в найновіших Московських виданнях Константинополь залишається на першому мисці.

Ще одне питання, на якому варто зупинитися – це те, що диптих формується через рік після надання автокефалії саме Константинопольським Патріархатом, а не Москвою. Цей факт дуже добре видно, коли дивитися на місце ПАПЦ або ПЦЧЗС. І ніхто, у тому числі РПЦ, цього факту не заперечує. Більш того, на всіх офіційних сайтах та виданнях Помісних Православних Церков, коли мова йде про диптих, основним першоджерелом є саме диптих Вселенського Патріархату.

Нам можуть заперечити, адже «Православна Церква Америки» присутня у диптиху Московського Патріархату, а також, до недавнього часу, ще кількох Православних Церков. Але тут ми мусимо знову звернутися до привілеїв Константинопольського патріарха, які йому належать як першому по честі.

Як відомо, тільки Вселенський Патріарх має право скликати канонічні Всеправославні наради та собори, а також головувати на них. Так ось, на жодне подібне зібрання т.зв. «ПЦА» (OCA) не була запрошена. Не запросили «ПЦА» і на сумновідому «зустріч предстоятелів» в Омані, яку, на прохання Московського патріарха Кирила,

організував Єрусалимський патріархат. Це красномовне показує, що дійсним та первісним є диптих саме Вселенського Патріархату.

Отже, на нашу думку, можна зробити такі висновки:

а) Єдиним канонічним та законним є диптих, який формується виключно Вселенським Патріархатом.

б) Визнання нової Помісної Церкви настає з наданням Томосу виключно Вселенським Патріархатом та, відповідно, внесенням у диптих.

в) Диптих не є статичним. Місце кожної Помісної Церкви може змінюватися згідно канонічному порядку. На сьогодні нерухомим є тільки перші 4 місця древніх патріархатів.

г) Т.зв. «акти визнання» нової Помісної Церкви з боку інших Церков, є виключно актом ввічливості, вони не передбачені, ані канонічним правом, ані правом прецедентним.

3.2.2. Встановлення євхаристичного спілкування у канонічно-історичному аспекті

До другої половини XX ст. усі диптихіальні Помісні Церкви мали між собою євхаристичну єдність, бо, згідно канонічного права, розрив співпричастя вживається тільки у випадку єресі або відпадіння в розкол (самочинне розділення). Саме розколом (розділенням) визначався первинний процес створення нових автокефальних Церков – до надання Константинопольським Патріархатом відповідного Томосу, вони знаходилися в повної канонічній ізоляції. Але на багатьох історичних прикладів ми бачимо, що до такої ізоляції завжди долучалися всі без винятку диптихіальні Церкви. Навіть РПЦ у 1872-1945 рр., не мала євхаристичного спілкування з Болгарською Православною Церквою.

Вперше спроба введення нової форми – гібридного євхаристичного спілкування, коли «нова автокефальна Церква» має його тільки з кількома канонічними Православними Церквами, була здійснена саме Московським Патріархатом через самочинне надання автокефалії ПЦЧЗС (1951 р.) та ПЦА (1970 р.). Оскільки ці «автокефалії» були невизнані більшістю Православних Церков, найперше Константинопольським Патріархатом, склалася така ситуація, що РПЦ та решта Церков т.зв. «соціалістичного табору» опинилися під загрозою втрати канонічного статусу, адже вступили в євхаристичне спілку-

вання з розкольниками. Також було потрібно якесь обґрунтування канонічності цих «автокефалій». Саме тоді російськими богословами була модернізована теорія, що деякі Православні Церкви можуть знаходиться в євхаристичному спілкуванні з рештою Вселенського Православ'я не через фізичне співслужіння, а через містичне. Тобто через ті канонічні Православні Церкви, які їх визнали, бо решта не розірвала спілкування з ними.

Щоправда, це ствердження Московського Патріархату мало два суттєвих недоліка.

По-перше, ПЦЧЗС сама мала сумніви у канонічності московської автокефалії, а євхаристичне спілкування відбувалося як з Чесько-Моравською єпархію Сербської Православної Церкви[35].

По-друге, ПЦА (OCA) розглядалася (і розглядається) Вселенським Православ'ям як автономія РПЦ у Північної Америці. Природно, що маючи євхаристичне спілкування з Московським Патріархатом, ніхто не відмовляв у цьому його автономії.

Однак, на нашу думку, у вище викладеному підході Московського Патріархату, є дуже важливе для нас твердження: співпричастя може бути містичним, без фізичного співслужіння, коли інші Православні Церкви не ввели проти певної Церкви повну євхаристичну ізоляцію.

Що це означає у випадку з ПЦУ?

Коли б диптихіальні Православні Церкви, які, як стверджується, «ще не визнали ПЦУ», дійсно вважали надання Томосу неканонічним (чи ієрархію неканонічною), вони мусили б не тільки припинити євхаристичне спілкування з Константинопольським Патріархатом, але й зі всіма Церквами Вселенського Патріархату, що знаходяться з ним у співслужінні. Однак на такий крок не наважилася навіть РПЦ.

Отже, згідно канонам, переданню та прецедентному праву, відразу після отримання Томосу та співслужіння з Константинопольським патріархом Варфоломієм, ПЦУ вступила в євхаристичне спілкування зі всіма диптихіальними Православними Церквами. І цьому маємо багато прикладів та підтверджень.

---

35 Устав Српске православне цркве (1957) / http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=устав_српске_православне_цркве_1957

Так, Предстоятель ПЦУ митрополит Епіфаній співслужив з Предстоятелем Кіпрської Православної Церкви на Фанарі ще до т.зв. «офіційного визнання». Також ієрарх ПЦЧЗС, єпископ Шумперкський Ісая, також співслужив з Предстоятелем та єпископатом ПЦУ[36]. Останній факт особливо важливий, бо чеський ієрарх не отримав ніяких зауважень з боку керівництва своєї юрисдикції, що свідчить про цілковите визнання канонічності ПЦУ. Крім того, ієрархи Константинопольського Патріархату, а також ієрархи Православних Церков, які публічно засвідчили євхаристичне спілкування з ПЦУ, не мали ніякої обструкції у літургійному співслужінні з рештою Вселенського Православ'я. Навіть Московський Патріархат бере участь у літургіях, де співслужать ієрархи Православних Церков, з якими він «перервав єдність».

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок: Незалежно від досилання / недосилання офіційних листів, ПЦУ має євхаристичне спілкування зі всією повнотою Вселенського Православ'я.

3.2.3. Одноосібний (приватний) розрив євхаристичного спілкування – короткий аналіз з'яви

До новітнього часу Вселенське Православ'я не знало такої форми протесту, як одноосібний (приватний) розрив євхаристичного спілкування з однією або кількома Помісними Церквами. Наприклад, Римська Церква не вдавалася до припинення співслужіння та визнання Таїнства окремо з кожною диптихіальною Церквою (чи вживала якісь вибіркові заходи), а відразу відокремилася від усіх, хто не приймав її підхід до догматів та канонів. Те саме відбувалося і з самопроголошеними автокефаліями, які залишалися в повній євхаристичній ізоляції до їх визнання Вселенським Патріархатом.

Як свідчить історія, вперше приватне припинення євхаристичного спілкування було вжито Московським Патріархатом щодо духовенства Польської Автокефальної Православної Церкви після отримання нею автокефального статусу в 1924 р. Але через певні політичні умови першої половини XX ст., цей акт залишився практично незауваженим з боку Вселенського Православ'я.

---

[36] Ієрарх Церкви Чеських земель і Словаччини співслужив Митрополиту Епіфанію напередодні дня пам'яті Архістратига Михаїла // https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/iyerarh-tserkvy-cheskyh-zemel-i-slovachchyny-spivsluzhyv-mytropolytu-epifaniyu-naperedodni-dnya-pam-yati-arhistratyga-myhayila/

Вдруге, знов же Московський Патріархат, здійснив розрив євхаристичного спілкування вже з Константинополем у 1996 р., коли останній надав свою автономію Естонській Православній Церві. Але незабаром Константинопольський та Московський Патріархати прийшли до мирного вирішення суперечливого питання.

У подальшому практику Московського Патріархату наслідувала Антиохійська Православна Церква, яка 27 червня 2015 р. розірвала спілкування з Єрусалимським Патріархатом через суперечку щодо юрисдикції над Катаром. Істотним є те, що Єрусалим не став відповідати подібними методами та, зі свого боку, не розірвав спілкування, залишившись відкритим для конструктивного діалогу[37]. Варто зазначити, що Антиохійський Патріархат знаходиться під повним контролем Москви.

І, нарешті, у жовтні 2018 р. Московський Патріархат, знов же в односторонні́м порядку, розриває стосунки з Вселенським Патріархатом через процес надання помісного автокефального статусу Українському Православ'ю. У подальшому таки дії Москва вживала до всіх Православних Церков, які публічно засвідчили свою євхаристичну єдність з ПЦУ.

Так що ж таке одноосібний (приватний) розрив стосунків у богословсько-канонічному плані та які його наслідки?

Вже події 1996 р. примусили сучасних богословів дати оцінку такій формі церковного протесту, як одноосібний розрив спілкування. Практично всі сходяться на тому, що це виключно констатація факту критичного розходження погляду на якусь проблему (проблеми) між двома (чи кількома) Православними Церквами, яка нав'язана Вселенському Православ'ю з боку саме Московського Патріархату. Ця з'ява антиканонічна та не відповідає переданню та практиці Православ'я, не має ніяких канонічних та дипихіальних наслідків, але дуже болісна у світлі констатації єдності Православ'я. Отже, розрив євхаристичного спілкування найперше приносить шкоду тієї юрисдикції, яка його вживає, відходячи у добровільну ізоляцію.

[37] Позиция Иерусалимского патриархата в отношении прекращения общения со стороны Антиохийского патриархата / https://ru.jerusalem-patriarchate.info/2015/07/10/20978

3.3. Нав'язування питання «додаткового визнання» ПЦУ – це гібридна операція Московського Патріархату

Оскільки, як вже відзначалося вище, прецедентів з «додатковим визнанням» Томосу про автокефалію ніколи не існувало, ми вирішили з'ясувати походження цієї практики. У процесі дослідження виявилося, що вона пов'язана з діяльністю тільки однієї Православної Церкви – Російської.

Перший раз теза про «необхідність консенсусного надання автокефалії» висунута РПЦ у 1924 – 1926 рр. через надання Томосу про автокефалію Польської Автокефальної Православної Церкви. При цьому відзначалося, що при відсутності можливості скликання Всеправославного собору з цього питання, визнання / невизнання може відбуватися через рішення архієрейських соборів або синодів кожної Православної Церкви. Однак ця вимога була відкинута іншими Помісними Церквами, а певне гібридне невизнання ПАПЦ з боку Московського Патріархату аніяк не повиплувало на її повне спілкування з рештою Церков Вселенського Православ'я.

Другий раз конструкція про можливе поступове визнання автокефалії з боку кожної окремої Помісної Православної Церкви, яке може досягатися роками та існувати у «гібридному варіанті», була використана РПЦ після надання фіктивної автокефалії Православній Церкві Чеських земель і Словаччини у 1951 р.

Так, коли Московський «Томос» був визнаний тільки Польською та Болгарською Православними Церквами, які знаходилися в державах, що перебували під жорстким контролем СРСР, для підкріплення своєї позиції щодо її канонічності, речники Московського Патріархату стверджували – процес визнання почався, але може тривати досить довго. Хоча, як підтверджує і сьогодні Вселенський патріарх Варфоломій, сама ПЦЧЗС ставила під сумнів канонічність цієї «московської» автокефалії: «Ми говоримо «фальшиву», оскільки ця Церква-сестра ніколи не мала і не має канонічних прав (надавати автокефалію, – ред.), адже і вона сама від Вселенського патріархату, як єдиного подавця автокефалій, отримала власну (автокефалію, – ред.) в XVI столітті, як і всі пізніші нові автокефальні Церкви. Якщо автокефалія вашої Церкви була канонічною і дійсною, чому ж ваш Блажніший Архієпископ Дорофей відчував необхідність в кінці минулого століття випросити канонічну автокефалію від Матері – нашої

Константинопольської Церкви – для ієрархії, духовенства та народу Церкви Чехії і Словаччини?»[38].

У 1970 р. РПЦ надала ще одну фальшиву автокефалію – Православній Церкви Америки, яку знов визнали тільки Церкви, що знаходилися під повним контролем Москви (Болгарська, Польська, Грузинська та Чеських земель і Словаччини). Для легітимізації цієї структури була розроблена дещо модернізована формула «визнання». Сутність цього «богослов'я» була в тому, що автокефалія може бути визнана без згоди Константинопольського Патріархату через визнання більшістю інших Православних Церков. Одночасно заперечувалася влада Вселенського Патріархату над православною діаспорою та вводився термін «нові канонічні території» (хто перший хрест поставив – той і розширив свої канонічні кордони). Подібна позиція викликала черговий конфлікт РПЦ з Вселенською Патріархією, у якому більшість Православних Церков підтримали саме Константинополь.

Загалом спроби Московського Патріархату забрати у Вселенського Патріархату його історично-канонічні привілеї, а саме надання автокефалії та керування православною діаспорою, практично тривали до весни-літа 2016 р. Останньою дією РПЦ зробилася невдала спроба зриву Всеправославного Критського собору, на якому на користь Константинопольського Патріархату було остаточно вирішено питання православної діаспори. Щодо способу надання автокефалії, то через відсутність цього питання в повістці собору, він залишився незмінним, а саме виключною прерогативою Вселенського Патріарха.

Однак, після того як ПЦУ була надана канонічна автокефалія, для її применшення та заперечення, вже в січні-лютому 2019 р., Московська Патріархія знову висунула свій старий тезис, що автокефалія може надаватися тільки зі згоди всіх Православних Церков, а Томос не є дійним, поки всі Православні Церкви публічно не засвідчать свою євхаристичну єдність з ПЦУ відповідними офіційними листами. Фактично Москва спробувала (спробує) знову впровадити своє бачення надання автокефалію через її консенсусне визнання.

---

[38] Патріарх Варфоломій розкритикував Церкву Чеських Земель і Словаччини через святкування «московської автокефалії» / https://df.news/2021/02/19/patriarkh-varfolomij-rozkrytykuvav-tserkvu-cheskykh-zemel-i-slovachchyny-cherez-sviatkuvannia-moskovskoi-avtokefalii/

3.4. Короткі висновки

1) Автокефалія надається Вселенським Патріархатом шляхом видання відповідного Томосу та внесення в диптих. Сам первісний диптих формується Константинопольським Патріархатом.

Ніякої згоди або додаткового визнання збоку інших Помісних Церков непотрібно. Т.зв. «листи визнання» – це виключно знак поваги та констатація того, що інформація Константинопольського Патріархату про надання автокефалії прийнята до відома. Ніякого канонічного значення ці листи не мають.

Щодо надання Томосу ПЦУ та його визнання. Попри слова, жодна Православна Церква, крім РПЦ, не розірвала стосунки з Константинопольським Патріархатом та Церквами, які офіційно засвідчили своє євхаристичне спілкування з ПЦУ. Цим самим вони визнали законність та канонічність рішення Вселенського Патріархату.

2) Новітня Помісна Церква знаходиться в євхаристичній єдності зі Вселенським Православ'ям відразу після надання Томосу та співслужіння з Константинопольським Патріархом або з його відповідним представником, як це було у випадку надання автокефалії ПАПЦ. Фізичне здійснення співслужіння є суто зовнішнім проявом, який може бути відсутнім певний час через політичні, економічні, природні та інші чисто земні причини.

3) Євхаристична ізоляція може бути тільки повною, коли на неї йдуть всі Православні Церкви. Одноосібний (приватний) розрив спілкування з одною або кількома Церквами, який є винаходом Московського Патріархату, є тільки констатацією наявності розбіжностей по якомусь питанню (питаннях). При цьому містична євхаристична єдність заховується через решту Православних Церков, з якими ініціатор розриву заховує літургійне спілкування.

Таким чином, навіть Московський Патріархат має містичну євхаристичну єдність з ПЦУ через решту Православних Церков.

прот. Сергій Горбик, «Православний Духовний Центр ап. Івана Богослова» м.Чернівці

P.S. *Автор висловлює вдячність друзям з Константинопольського Патріархату, Елладської та Польської Православних Церков за цінні консультації.*